

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ	52
ՊԻՈՍ ԺԱ (Հանդուցեալ Ս. Քահանայապետը)	65
ՊԻՈՍ ԺԲ (Նորընտիր Ս. Քահանայապետը)	91
Խմբ. - Ապրիլեան արցունք - Մայիսեան Ժպիտ	97
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ	
Հ. Յ. Թորոսեան. - Կորիւն եւ իր դրու-թիւնը	100
Հ. Վ. Հացունի. - Մէքէի Աւետարանին Թուականը	109
Յ. Քիւրտեան. - Յովհաննէս Արեղայ մէկ-ցիկ մէկ տաղը	113
Արտաւազդ Աթիկա. Սիւրմէեան. - Պատ-մութիւն Հալէպի քահանայից (շար.)	116
ԳՐԱԿԱՆ	
Հրաչ Քաջարեան. - Ինչ կ'ըսեն (քերթ. Նահատակաց յիշատակին)	99
Արսէն Երկաթ. - Կանանց տունը	112
Հ. Ա. Ք. - Առանձին - Աշուն	121
ՆՇԽԱՐՆԵՐ ՄԵՐ ԱՆՄԱՀՆԵՐԷՆ	
Գանիէլ Վարուժանի «Հայկականերուն որրան»ին Յրանս. թրգմ. «Poème Armé- nien» - Նամակ առ իր դասընկերը Գ...	131
ԿԵՆՍԱԿՐԱԿԱՆ	
Հ. Թ. Թումանյան. - Յուշեր եւ նիշեր Հ. Ղեւոնդ Ալիշանի ներքին կեանքին (Ուխտա- դրութեան 100ամեակին առիթով. 1838-1938)	122
ԳԻՏԱԿԱՆ	
Ուս. Յուսիֆա Քորտիլիա. - Ս. Պատանջն եւ Գիտութիւնը	133
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳ	
Խմբ. - Տ. Մեարոյ Արքայ. Նշանեան Պատրիարք Երուսաղէմի	141
Միսիքապ Արքայ. եւ Մուրաթ-Ռաֆայէի յիշատակը Միսիքապեան հաստատութիւն- ներուն մէջ	
Խմբագր. . . . Ա. Ս. Ղազար - Վե- նետիկ	135
Լրատու. . . . Բ. Միսիք. Ուսանող- զարան - Հոռոմ	135
Խմբագր. . . . Գ. Մուրաթ - Ռաֆա- յէիկան - Վենետիկ	137
Գր. Յովսէփեան. . . Գ. Մուրաթեան վար- ժարան - Փարիզ	138
Հալէպցի . . . Ե. Միսիքարեան վար- ժարան - Հալէպ	138
Շարք տես Գ. էջ	

NUMERO SPECIAL DEDIE A LL. SS.	P.
S.S. PIE XI (Le Souverain Pontife décédé)	65
S.S. PIE XII (Le S. P. nouvel élu)	91
Réd. - Larmes d'Avril - Sourires de Mai	97
ACADEMIE ARMENIENNE - PHILOLOGIE	
P. J. Torossian. - Koriun et son oeuvre	100
P. V. Hatzouni. - La date du tétraévangile de la reine Melké	109
H. Kurdian. - Une poésie du moine Jean de Mouche	113
Mgr. Ardavast Surméyan. - Histoire des prêtres d'Alep (suite)	116
LITTERATURE	
Hratch Katcharentz. - Qu'est ce qu'ils di- sent (aux martyres arméniens)!	99
Arsène Yergath. - La maison verte	112
P. A. K. - Seul - Automne	121
DES BRIBES DE NOS IMMORTELS	
Daniel Varoujean. - «Poème arménien» - Lettre à Mr. K.	131
BIOGRAPHIE	
P. Th. Thomadjian. - Des mémoires de la vie du P. Léonce Alichan (Suite)	122
SCIENCE	
Prof. Judica Cordilia. - «La Sacra Sindone e la Scienza»	133
ECHOS ARMENIENS	
Réd. - Mgr. Mesrob archevêque Nihanian Patriarche de Jérusalem	141
Fêtes à la mémoire de l'Abbé Mékhitar et de Moorat - Raphaël dans les Institutions Mékhitaristes	
Réd. . . . I. A St. Lazare - Venise	135
Correspondent II. A la maison des Etu- diants - Rome	135
Réd. . . . III. Au Collège Moorat-Ra- phaël - Venise	137
Gr. Hovsepian IV. Au Collège Moorat-Sè- res (Paris)	138
Alepin . . . V. Au Collège Mékhitari- ste - Alep	138
Voir la suite, page 3.	

1843-1939

ԲԱԶՄԱՎԵՊ

ՀԱՆԴԻՍԱՐԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԳԻՏԱԿԱՆ - ԲԱՐՈՑԱԿԱՆ

ՄԱՐՏ - ՄԱՅԻՍ ԹԻՒ 3-5

ՀԱՏ. ՂԵ ՌԵԶԸ-ՌԵԶԸ

ՎԵՆԵՏԻԿ Ս. ՂԱԶԱՐ

Անմահութիւն եւ փառք. ահա ժառանգութիւնը մահացուններուն՝ որոնք կ'ապ-րին ու կը դործեն հաւատարմօրէն, իրենց ամբողջ հոգեւոր եւ զօրութիւններով, համեմատ այն կոչումին՝ զոր Նախարան-մութիւնը կը սահմանէ իրենց:

Եւ այնքան սխալի անմահութիւն եւ մեծ փառք, որքան մեծ է այդ կոչումն եւ պաշտօնը, եւ համապատասխան՝ պա-հանջուած գործը:

Իսկապէս անմահութեան բոյր եւ փառ-քի ողորում մը տիրեց կարծես տիեզերքի վրայ՝ այն պահուն, երբ ձայնասփիւռը, տարւոյս Փետրուար 10ին կը գուժէր մահը Պիոս ԺԱ. Ս. Քահանայապետին: Գերա-զոյն պաշտօնին համեմատ՝ զերազոյն եւ յաւերժական յիշատակի դործեր կը թո-ղուր Եկեղեցւոյ եւ ընդհանուր մարդկու-թեան, որով «մահկանացու ծնեալ, անմահ լիւրն յիշատակ եթող»:

«Այս առտու - կ'ըսէր վատիկանեան քա-ղաքին ձայնասփիւռ պատգամը - նախ քան որ երկրաւոր արշալոյսը զինքը կանչէր սովորական մեծ աշխատանքին՝ զոր քանի մը ժամ առաջ զադրեցուցեր էր, յաւիտե-նական օրերու լոյսերուն մէջ կը մտնէր

Հայրը բոլոր հաւատացեալներուն, առա-ջին անխոնջ ծառան Յիսուսի Քրիստոսի եւ իր ներկայացուցիչը երկրիս վրայ՝ Պիոս ԺԱ. »:

Իր փառքին վկայ՝ ամբողջ քրիստոնէու-թիւնը անխորի, ամէն ծէս սղաւոր եւ ա-ղօթաւոր պատարագով եւ հանգստեան պաշտօնով զինքը երկինք յուղարկաւորե-լով: Երկրիս բոլոր ազգերն ու տէրու-թիւնները - հասկնալի միակ բացառու-թեամբ - ցաւակցութեան հետ իրենց յար-գանքի եւ զմայլանքի ձայնը հասցուցին Վատիկան: Կարծես ամէն մահացու կը զգար թէ զադրած էր երկրիս վրայ ապրե-լէն այն՝ որ մէկ է եւ զերազոյն Հայր հա-ւատացեալներու եւ համօրէն մահացունե-րու:

Խոնարհ ծագումով մեծութիւն մը, Ա-բիլլէս Ռաթթի - ապա եղած Պիոս ԺԱ - ծնած է Տեղիոյ (Միլան) 1857ի Մայիս 31ին. քահանայացած՝ 1879ի 20 դեկտ.ին: 1888ին կը մտնէ Միլանի Մատենադարանը եւ հոն կը մնայ 25 տարի. բարեպաշտօն քահանան հոն կը դառնայ աշխատասէր, խոր պրպտող, հմուտ, հրատարակիչ եւ

հեղինակ եւ իր համբաւը կը հասնի աշխարհի բոլոր զիտնականներուն: 1907ին Միլանի Ամբրոսեան դրատան, եւ 1914ին Վատիկանի մատենադարանապետ. 1918ին Ս. Պապին յատուկ առաքեալ Փոլոնիոյ եւ 1919ին Պապական նուիրակ նոյն Պետութեան, ուր կը մնայ արի եւ յուսալից 1920ին՝ երբ Կարմիր բանակը մօտեցած կը սպառնար Վարչաւիայի: 1921ին Միլանի արքեպիսկոպոս կ'ընտրուի եւ ծիրանաւոր, եւ քանի մը ամիս վերջ՝ 1922ի Փետրուար 6ի միջօրէին ընտրուեցաւ եւ հռչակուեցաւ Յաջորդ եւ Աթոռակալ Ս. Պետրոսի, Պետ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ եւ նոյն ամսոյ 13ին կատարուեցաւ իր թագադրութիւնը Ս. Պետրոսի տաճարին մէջ, բովանդակ աշխարհի ցնծութեան մէջ:

Որքան որ մեծապէս բեղուն եւ արդիւնալից եղաւ կեանքը զոր անցուցած էր Աքիլէս Ռաթթի, թէ՛ իբրեւ ընտիր եւ զործունեայ քահանայ, եպիսկոպոս, Առաքելական նուիրակ ու յետոյ Ծիրանաւոր, եւ թէ իբրեւ մէկը դարուս մեծ եւ հմուտ զիտնականներէն եկեղեցական դասին մէջ, նախանձելի անունով եւ զործով, որոնց պիտի տենչային սովորականէն վեր շատ մը մասկանացուներ, սակայն որպէս Պիոս ԺԱ աշխարհի եւ աշխարհի մեծ զործեր կատարեց եկեղեցւոյ եւ համօրէն մարդկութեան համար, որ իրաւամբ Եկեղեցին զանի Պետրոսի յաջորդներու շարքին վեհադոյն եւ մեծագործ Քահանայապետներու հաւասար հռչակեց, եւ մարդկութիւնը՝ իբր իր մեծ եւ երախտաւոր դէմքերէն մէկը:

Տասնեւեօթը տարիներու ընթացքին կարգաւոր, յարատեւ, տոկուն եւ անխոնջ՝ զրեց, խօսեցաւ, զործեց ու պայքարեցաւ վեհօրէն եւ իմաստութեամբ, եւ յաղթանակներ յաղթանակներու վրայ շահեցաւ. եւ մինչ իր պատմական մէկ մեծ զործին — Ս. Աթոռի եւ Իտալիոյ տէրութեան միջեւ հաշտութեան — տասնամեակին առթիւ, եկեղեցականներու ծովածաւալ բազմութեան առջեւ ցնծութեան երգ մը եւ զոհութեան ցոյց մը պիտի կատարէր

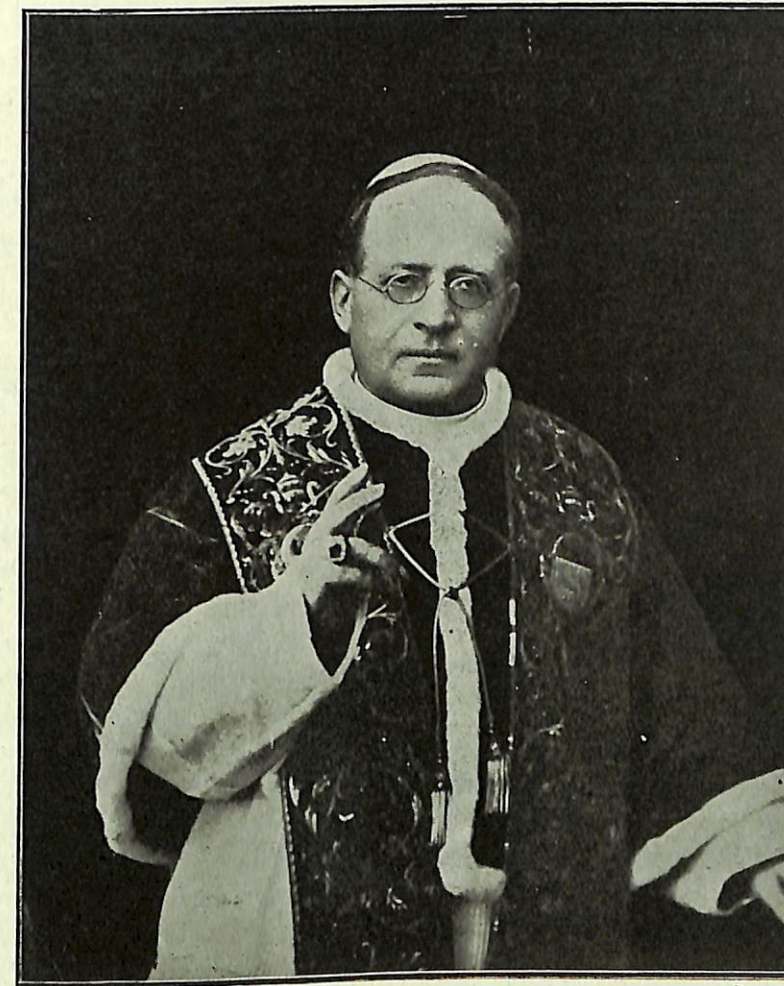
Աստուծոյ, հնչեց ժամը, եւ ինք, որ հաւատարիմ զինուորի պէս զործած ու հրակած էր Եկեղեցւոյ հօտին զլուխը, մեկնեցաւ իր անդենականը, օրհնելով նախ կրկին ներկայացուցիչներ. մին՝ Աստուծոյ տան՝ յանձին Ծիրանաւոր Բազիլիկ՝ որ Նախախնամութեան անքնին կարգադրութեամբ իր յաջորդը պիտի ըլլար, եւ միւսը՝ իր եղբորորդին: Եւ Մեծ Քահանայապետը, աչքերը փակած պահուն՝ վերջին անգամ իր մարմրուն երիթացեալ շրթունքներէն լսելի կ'ընէր ինչ որ սիրելի էր իր սրտին ու հոգւոյն. «Պաղաղութիւն... Իտալիա... Յիսուս»...:

Մեռած էր Խաղաղութեան Առաքեալը եւ Հաշտութեան Քահանայապետը իր պարզ ու խոնարհ անկողնին մէջ, ուր զնացին խոնարհելու եւ Ս. Աջն համբուրելու վերջին անգամ Եկեղեցւոյ իշխաններն ու հովիւները, Իտալիոյ դահաժառանգ իշխանն ու պետութեանց ղեկավարներ:

Հանգուցեալին մարմինը իր ննջասենեակէն Սեքստեան մատուռ եւ անկից Ս. պետրոսի տաճարը կը փոխադրուէր ամենախոր յարգանքի առարկան դառնալով միլիոնաւոր հաւատացեալներուն՝ 10 Փետրուարէն մինչեւ 14, Գշ. երբ, այդ օր, երեկոյեան ժամը 4ի ատենները թաղման կարգը կատարուեցաւ եւ ըստ իր փափաքին մարմինը զետեղուեցաւ վատիկանեան այրերուն մէջ՝ Ս. Պետրոսի մատուռներէն ոչ հեռու, Պիոս Ժ.ի դամբանին մօտիկ:

Օրերով աշխարհ ամբողջ իր ականջը լարեց Հռոմի ձայնասփիւռին ու հետեւեցաւ յարգանքով, սիրով ու աղօթքով. տիեզերական եկեղեցւոյ մէջ սփռուած բոլոր տաճարներու զանգակները օրերով հնչեցին ու սղացին:

Ծիսական արարողութեանց ընթացքին դամբանական ներբողներուն մէջ ըսուեցան քանդակելի տողեր, հանգուցեալ Ս. Քահանայապետը որակելով՝ Անվիանդ հոգւով, սուր հանգարով, անընկճելի կամքով: Ու արտասանուած դամբանականի աղօթաւոր փակումին հետ մենք ալ տիեզերական Եկեղեցւոյ հետ միասին եր-

Ն. Ս. ՊԻՈՍ ԺԱ.

ՀԱՆԳՈՒՑԵԱԼ ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏ

կիւղած յարգանքով եւ սիրով կը կրկնենք.
Սրբազան Հայր, կեցցե՛ս յաւէտ ի
Քրիստոս, եւ վայելեալ յաւիտենական ե-
րանութիւնը:

Ս. Քահանայապետը ապրած էր 81 տա-
րի, 8 ամիս եւ 9 օր: Իր Քահանայապե-
տութիւնը տեւած էր 17 տարի եւ 4 օր:

Եթէ վերելի համառօտ կենսագրական գի-
ծերէն յետոյ ուղէինք վերլուծել մաս առ
մաս ամբողջ կեանքը մեծ Հանդուցեալին,
մանաւանդ եօթնեւտասնամեայ Քահանա-
յապետութեան շրջանը, հատորներ անգամ
պիտի չբաւէին. այնքան բեղուն եւ բարդ
եւ զարմանալի է այդ կեանքը եւ մեծա-
գործութիւններով լի:

Եթէ թիւերով ուղենք խօսիլ, դարուս
լեզուով, պիտի տեսնենք որ աւելի քան
65 հատոր եւ հատորիկներ կը կազմեն բո-
լոր դրական — բանասիրական — պատմա-
կան — բանախօսական դործերը, հոգեշահ
եւ գիտական ուսումնասիրութիւններ, հը-
մուտ տեղեկատուութիւններ, ուղեգրու-
թիւններ եւն. բոլորն ալ հրատարակած
նախ քան իր Քահանայապետութիւնը:

Աւելի քան 21 են իր մեծ Կոնդակները
միայն (enciclica), որոնք կոթողներ են ե-
կեղեցական ու մարդկային — ընկերական
հարցերու ամենախոր եւ գերազանց վար-
դապետութեամբ:

Երեք Յօդեւեան տարիներ կատարել
տուած է Եկեղեցւոյ. 1925, 1929, 1933,
բան մը որ ոչ մէկ ուրիշ Քահանայապետի
կեանքին մէջ պատահած է, որքան ալ եր-
կարակեաց եղած ըլլան անոնք:

Բազմաթիւ են (18) պատմական այն բո-
լոր Համաձայնագրերն ու Դաշինքները
զորս իր օրով կնքեց աշխարհի շատ մը
պետութիւններու հետ:

Ս. Հաղորդութեան տիեզերական աշ-
խարհախումբ համաժողովները՝ որոնք իր
օրով, իր քաջալերութեամբ եւ օրհնու-
թեամբ բացուեցան, եւ իր ձայնա-
փիւռ պատգամներով փակուեցան, այն-
քան խանդավառութիւն, այնքան բարե-

պաշտութիւն արծարծելով 400 միլիոն կա-
թողիկէ ժողովուրդներուն մէջ, եւ եթէ
ներելի է ըսել մարդկօրէն, այնքան փառք
աւելցուց երկրիս վրայ սիրոյ գերազոյն
խորհուրդի հեղինակին՝ Քրիստոսի:

Ո՛վ կրնայ համբել թիւը ընտրեալներու
զորս իր Առաքելական իշխանութեամբ եւ
պատգամներով երանեալ եւ Սուրբ հոգա-
կեց: Ասոնց կարգէն է նաեւ մեր ազգակից
Երանելի Տէր Կոմիտաս Քէօմիւրճեան Նա-
հատակ քահանան, երանացած 1929ի Յու-
նիս 23ին:

Եւ անդին դեռ երկար շարք մը այնպիսի
գործերու որոնք դարերու եւ ազգերու
օրհնութեան եւ զմայլումին պիտի արժա-
նանան առյաւէտ:

ՀԱՇՏՈՒԹԻՒՆ Ս. ԱԹՈՒԻ ԵՒ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԻՋԵՒԻ

Այսպէս, ցայտուններէն մէկը, Ս. Աթո-
ռին եւ Իտալիոյ պետութեան միջեւ 1870էն
ի վեր տեւող ծանր եւ ցաւալի խնդրին փա-
ռաւոր, պատուաւոր եւ փրկարար լուծու-
մը, որով կրցաւ հոգեկան ամենամեծ գո-
հունակութեամբ ըսել թէ ինք յաջողեցաւ
տալ «զԱստուած՝ Իտալիոյ, եւ Իտալիան՝
Աստուծոյ». եւ այսպէս 44 միլիոն կաթո-
ղիկէ ազգի մը խղճին եւ հոգւոյն հանդար-
տութիւն պարգեւեց:

Խնդիր մը որ ամենամեծ մտքեր ու քա-
ղաքագէտներ անգամ յողնեցուց առանց
ելքի մը յանդելու. խնդիր մը որուն կար-
ծես արշալոյսն սկսաւ երբ 1922ի փե-
տրուար 6ին, ինք նորընտիրը, 1870էն ի
վեր դադրած սովորութեան հակառակ,
ելաւ Ս. Պետրոսի ճակատը եւ իր հայրա-
կան սիրոյ եւ հաշտութեան օրհնութիւնը
տուաւ Իտալիոյ եւ աշխարհի: Այդպէս
կարծես ներդրամիտ սիրով իրեն կը հրա-
ւիրէր Իտալիոյ պետութիւնը որ բռնի յա-
փշտակած էր Եկեղեցւոյ կալուածները.
եւ վեհանձն ու վսեմ ձեւով կը թողուր
ամէն ինչ Իտալիոյ, զնելով սակայն պայ-
մաններ՝ արժանապատուութեան եւ ար-
դարութեան պատշաճ, այսինքն մինչ ա-

դատ կամքով կը զիջանէ՛ր եւ կը շնորհէր
Իտալիոյ՝ Քահանայապետական հողերը,
կը պահանջէր «Երաշխաւորութիւն լիովի
ազատութեան եւ անկախութեան, ոչ
միայն իրական եւ գործնական, այլ նաեւ
տեսանելի եւ յայտնի, հոգով մը՝ որուն
վրայ ունենար իր լի եւ քաջարակ ստա-
ցուածքի իրաւունքը, թէ՛ իրրեւ տէրու-
թիւն եւ թէ իրրեւ իրաւասութիւն»:

Աւելի քան երեք տարի տեւած էր մեծ
գործին կարգադրութիւնը. հարկ եղած էր
քսան անգամ խմբագրել՝ դաշինքը, եւ ը-
նել 110 խորհրդակցութիւններ, եւ 150
ունկնդրութիւններ:

Եւ վերջապէս մեծ Քահանայապետին
գիմաց հանդիպելով Պենիթոյ Մուսսոլի-
նի՝ մեծ մարդը՝ կամքի եւ գործի, զոր
«Նախախնամութեան մարդը» անուանած
էր ինքը Ս. Քահանայապետը, զիրար
հասկցան եւ Իտալիան ու ամբողջ աշխարհ
անհունօրէն ուրախացուցին ու զարմացու-
ցին միանգամայն:

ԽԱԿԱՊԵՍ ԴԱՆԱՅԱՅԱՊԵՏ

Իսկապէս որ հետեւողական եղաւ մեծ
Քահանայապետը իր ընտրած պատգամին՝
իր գերազոյն պաշտօնին սկզբնաւորու-
թեան ժամէն. «Քրիստոսի խաղաղութիւնը
Քրիստոսի Թագաւորութեան մէջ»:

Հետեւողական ըսինք. արդարեւ Նա իր
Գերազոյն Քահանայապետ ընտրուելու
վայրկենին, որպէս փոխանորդ Անոր՝ որ
իշխանն է խաղաղութեան, երբ սովորու-
թեան համեմատ կը հարցուէր՝ թէ ի՞նչ
անուն կ'ուզէր առնել, կը պատասխանէր.
«Պիոս Թ. ի Քահանայապետութեան օրով
եկեղեցական կարգն ընդգրկեցի. Պիոս Թ.
զիս Հոռոմ կանչեց (Վատիկանի մատենա-
դարանապետ), Պիոս խաղաղութեան ա-
նուն է. եւ ես փափագելով ինքզինքս նուի-
րել ամբողջովին եւ միայն աշխարհի խա-
ղաղութեան համար՝ Պիոս պիտի կոչ-
ուիմ». ինչպէս կը գրէր Ծիր. Մերսիէ:
Ու յետոյ — կ'աւանդէ դարձեալ Պելճիոյ

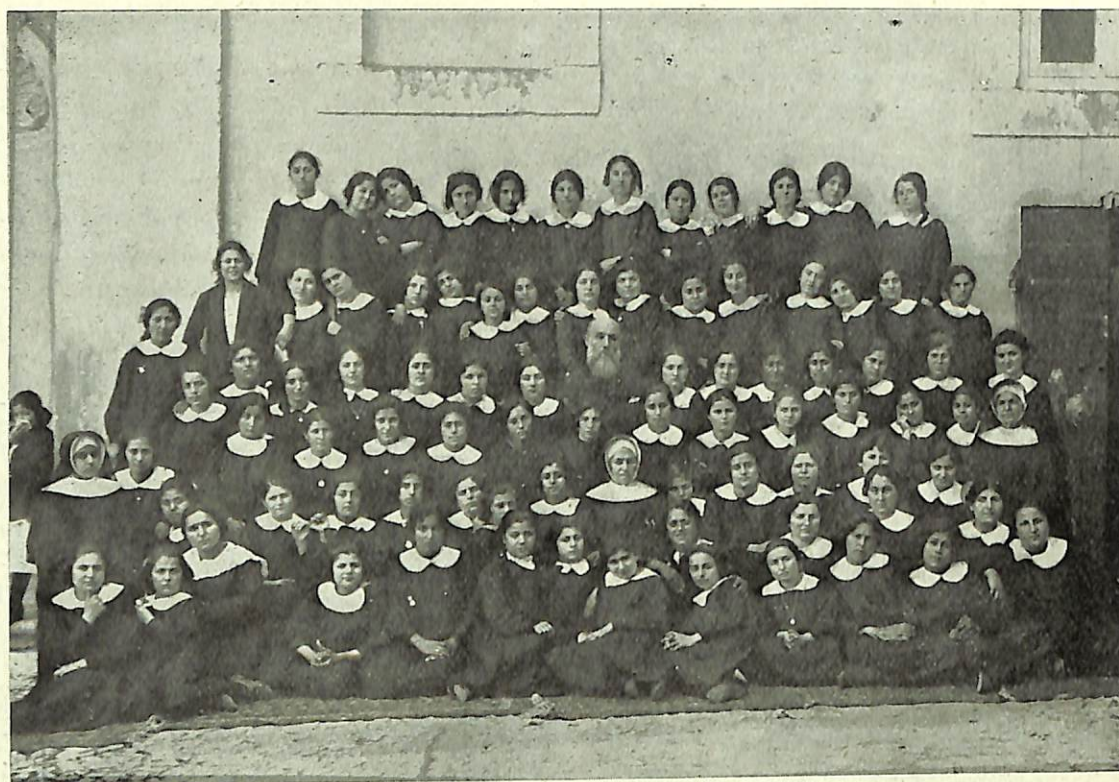
նոյն Գահերէց Ծիրանաւորը — երբ հան-
դիսաւոր կերպով յայտարարեց Պապըն-
տիր սրբազան ժողովին՝ թէ «Կը յայտա-
րարեմ թէ կ'ուզեմ պաշտպանել Եկեղեցւոյ
իրաւունքներն եւ առանձնաշնորհութիւն-
ները» աւելցուց. «Բայց կը ցանկամ որ իմ
օրհնութիւնս, իրրեւ գրաւական այն խա-
ղաղութեան՝ որուն կ'անձկայ ամբողջ
մարդկային ցեղը՝ երթայ ոչ միայն Հոռոմի
եւ Իտալիոյ, այլ բոլանդակ աշխարհի.
եւ կը յայտարարեմ թէ այդ օրհնու-
թիւնը պիտի տամ Ս. Պետրոսի արտաքին
պատգամէն»:

Եւ այնպէս ալ ըրաւ:

Եւ եթէ ըստ իր պատգամին եւ առաջա-
դրութեան՝ խաղաղութեան կոչն ըրաւ իր
առաջին կոչով, խաղաղութիւն՝ ազգերու,
ընկերութեանց, ընտանիքի եւ անհատին
ու Աստուծոյ միջեւ, ապրեցաւ շարունակ
տասնեօթ տարի խաղաղութեան համար
խօսելով ու գործելով, եւ կրնանք վկայել
թէ խաղաղութեան համար ալ սպառեցաւ
ու մեռաւ, ինչպէս ինքն իսկ յայտարարեց
աշխարհի, իր մահէն տարի մ'առաջ, 1928ի
30 Սեպտ.ին. «Կեանքը, զոր Աստուած մե-
զի տուաւ, սիրով կը նուիրենք Իրեն՝ աշ-
խարհի խաղաղութեան համար»:

Հաշտութեան մեծ ու նշանակալից եղե-
լութենէն անդին, ամբողջ շարք մը կար
ընկերական — մարդկային ծանր ու լուրջ
հարցերու՝ որոնք կը ծագէին նոր դարու
մտայնութիւններէն եւ գրէի ու գէնքի յե-
զափոխութիւններէն:

Ասոնց համար էր որ կանգնեցաւ Նա որ-
պէս Գերագոյն Հովիւ եւ Վարդապետ, ու
լսեցուց անդադար իր ձայնը, երբեմն Մա-
մուլին մէջ, երբեմն զանազան ունկնդրու-
թեանց առթիւ բանախօսութիւններով եւ
յատկապէս իր կոթող կոնդակներով, ա-
ւանդելով հիմնական բոլոր սկզբունքներն
ու վարդապետութիւնը՝ մտքի եւ հաւատ-
քի լոյսերուն եւ ուսուցումներուն համե-
մատ, որոնցմով կը գիւրադար լուծումը
ամէն զժողովութեան:

ՀԱՅ ՈՐԹՈՒՀՈՒՆԵՐԸ ԻՐԵՆՑ «ՀԱՅՐԻԿ»ԻՆ ՀԵՏ (ԳԵՐՑ. ԱՆՏՈՆ Վ. ԻՍԿԵՆՏԵՐԵԱՆ)

ՍԵՐՈՒՆԴԻ ԴԱՍՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԸՆՏԱՆԵ-
ԿԱՆ ՍՐԲՈՒԹԻՒՆ ԷՐ ՈՐ ԵԳԾՈՒԱԾ՝ մարդկա-
յին ընկերութեան վատասերումն եւ քայ-
քայումը կը դործէր. եւ ահա Ս. Հովուա-
պետը որ 1929ին «Divini illius magistri»
կոնդակով կը պաշտպանէ Ծնողական
պարտքն եւ իրաւունքը զաւակներու դաս-
տիարակութեան մէջ՝ ընդդէմ պետու-
թեան որ զանոնք իր գրկէն կը խլէ. այդ
դաստիարակութեան հիմը, բնական է,
քրիստոնէական կրօնքն է եւ օրինակը
Քրիստոսի՝ որ այնքան սիրեց մանկութիւ-
նը եւ զանոնք իրեն հրաւիրեց՝ օրհնելով,
ու սպառնալով անոնց՝ որ պիտի գայթակ-
ղեցնէին զանոնք կամ ապականէին՝ վրի-
պեցնելով երկնային ժառանգութենէն. «զի
նոցա է արքայութիւն երկնից»:

Տարի մը վերջ մեծ ու պատմական ու-
րիշ կոնդակ մը յաջորդեց «Casti connubii»
(1930), որ քրիստոնէական ամուսնութեան

անլուծանելի կապն եւ անոր խորհրդական
սրբութիւնը կը պատգամէ, նորովելով ա-
մէն անոնք՝ պետութիւն թէ իշխանու-
թիւն, որ կը յանդգնին սրբապղծել՝ լու-
ծելով այն՝ զոր Աստուած միացուցեր է:

ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԵԹԱՆՈՍԱՅ ԴԱՐՁԸ
ամենամեծ հարցն է որով ոգեւորուած ու
բորբոքած իր սիրտը, եւ նոյն կրակը կը
ջանայ վառել նաեւ կաթողիկէ քահանա-
յութեան սրտին մէջ: Գիտակից նա իր կո-
չումին եւ պաշտօնին, որպէս Քրիստոսի
փոխանորդ եւ Առաքելապետի յաջորդ, կը
լսէ իր հոգւոյն մէջ Քրիստոսի պատգամն
եւ պատուէրը. «Գնացէ՛ք աշակերտեցէ՛ք
զամենայն հեթանոսս, մկրտեցէ՛ք զնոսս
յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ»,
եւ տեսնելով որ — ինչպէս յուշուած շեշ-
տով կը գրէ «Rerum Ecclesiae» (1926)
Առաքելութեանց շուրջ կոնդակին մէջ —

ՀԱՅ ՈՐԹՈՒՀՈՒՆԵՐԸ ՎԱՏԻԿԱՆԵԱՆ ՊԱՐՏԵՋՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ — ՀՌՈՄ

աւելի քան միլիար մը արարածներ կան
որոնց դեռ չէ հասած Աւետարանի բարի
լուրը եւ Քրիստոսի փրկագործութեան
երջանկութիւնը, կը յորդորէ, կը թախան-
ծէ, «սիրով Քրիստոսի որ ստիպէ զմեզ»:

ԲԱԺԱՆԵԱԼ ԵԿԵՂԵՑՈՒՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ, որ-
պէս Քրիստոսի աստուածային փառաք «զի-
նցեն մի՛ որպէս եւ մեք մի եմք», իր սըր-
տին մօտիկ խնդիր է. եւ ահա «Mortali-
um animos» (1928) կոնդակով ճշմարիտ կրօն-
քի միութեան կրակն է որ կ'արծարծէ եւ
ուրիշով մը «Rerum Orientalium» (1928) կը
ջանայ արծարծել սէրը Արեւելեան Եկե-
ղեցիներու ծէսերուն եւ աւանդութիւննե-
րուն. միակ անոնց ուղիղ ծանօթութիւնը,
հերձուածներու տխուր պատճառները կըր-
նան հեռզհեռէ մօտեցնել եւ զարման տա-
նիլ հեռացնելու փոխադարձ սխալ հասկա-
ցողութիւն եւ կանխակալ կարծիքներ եւ

իրագործելու ոչ թէ միութիւն մը՝ ջնջե-
լով ամէն ազգի եւ ծէսի եւ աւանդութեանց
զեղեցիկ ներդաշնակութիւնը, այլ կատա-
րելու միացումը սիրոյ եւ դաւանութեան՝
Աւետարանի եւ Առաքելական եւ Ս. Հարց
վարդապետութեան հիմերուն վրայ:

ԿԼԵՐԻ ԴԱՍՏԱՐԱԿՈՒԹԵՆՆ ԵՒ ՍՐԲՈՒԹԵՆՆ
առաջ գալով եկեղեցւոյ բոլոր բարիքները,
մեծ Քահանայապետը յատուկ կոնդակ մը
հանեց «Ad Catholici Sacerdotii» (1935) կա-
թողիկէ քահանայութեան աստուածային
հաստատութեան, անոր առաքելութեան՝
Քրիստոսի վարդապետութիւնն եւ փրկա-
գործութեան բարիքները ժողովուրդնե-
րուն բաշխելու. եւ ըստ այնմ քահանանե-
րու գիտական, կրթական եւ հոգեւոր ըն-
տիր պատրաստութեան հարկը. որուն ան-
շուշտ մեծ նպաստ մ'է նաեւ «Mens nostra»
(1929) կոնդակով հրահրած գաղափարն եւ

յորդորը հողեւորական առանձնութեան հրահանգներու:

ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹԻՒՆԸ (Action Catholique) նորադոյն շարժում մ'էր զոր զարգացուց ողբ. Հովուապետը, դիտում ունենալով աշխարհիկ հաւատացեալներուն մէջ անխտիր արծարծելու սէրն եւ զաղափարը ամէն չափով ու ձեւով օժանդակելու քահանաներուն՝ քրիստոնէական վարդապետութեան ուսուցման, կրօնական դաստիարակութեան, եւ վերջապէս ընտանիքի եւ ընկերական կեանքի բոլոր խաւերուն մէջ զօրծակցել կղերին, նպաստել քրիստոնէական դատին, բարքերու սրբութեամբ, փրկելով երիտասարդութիւնը փողոցէն ու անբարոյացուցիչ տեղերէն՝ եւ հաստատելով ընկերական մաքուր միջավայր, հաւաքոյթ, զուարճութիւն, ըն-

թերցում եւն. միշտ կրօնքի, բարքի դժուր, ինչպէս կարելի է տեսնել «Non abbiamo bisogno» (1931) կոնգակին մէջ:

ԱՆԱՍՏՈՒԱԾ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ զէմ Ս. Քահանայապետին պայքարը, ինչպէս անոր անվախ ծառացումը Գերմանիոյ մէջ ծայր տուող Հեթանոսութեան եւ Յեղապաշտութեան՝ ի պաշտպանութիւն Եկեղեցւոյ՝ արդարեւ սրբազան խաչակրութիւն մ'է, որուն հակառակ, եթէ դեռ մեղապարտ բարեկամութիւններ կը մշակուին ինչ ինչ պետութիւններու կողմէ՝ խղճի ազատութիւն, պատիւ եւ ստացուածքի իրաւունք դրժողներուն հետ, բարեբախտաբար, սակայն, Հայ մամուլը արձագանգն եղաւ արդար եւ ճշմարիտ այն սկզբունքներուն որ 1937ի քահանայապետական կոնգակներուն մէջ կը պարզուին

ԽՈՒՄԲ ՍԸ ՀԱՅ ՈՐԲՈՒՀԻՆԵՐԷՆ

400 ՈՐԲՈՒՀԻՆԵՐԸ Ս. ՔԱՀԱՆԱՅՆԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌՁԵՒ «ԱՐԲԱՅԱԿԱՆ ԴԱՆԼԻՃ»ԻՆ ՄԷՋ Ի ՎԱՏԻԿԱՆ, ՀՐԱԺԵՇՏԻ ՈՒՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԹԻԻ - ՀՈՌՄ, 13 ՍԵՊՏ. 1928

յիշեալ բռնաբարութեանց նկատմամբ: Այսպէս «Աղբակ» (փետրուար 11-16) կ'ըսէր թէ յանձին Պիոս ԺԱ.ի միայն կաթոլիկ եկեղեցիի պետը չէ որ կը մեռնի, այլ եւ միջազգային մեծ դէմք մը, որ ամբողջ տարիներ խորհրդանիշը դարձաւ սրբազան պայքարի մը՝ յանուն մարդկային իրաւունքներու պաշտպանութեան: Ու կ'աւելցնէր ապա՝ թէ անոր մտահոգութիւնն էր պաշտպանել մարդկային դարաւոր սկզբունքները եւ մանաւանդ կրօնքի հիմերը՝ զորս կը ցնցէին. եւ անոր զէնքն էր՝ բարոյական հեղինակութիւնը: Եւ դարձեալ. ձախտ համայնավարութեան դէմ, եւ սիրաշահիլ Փաշականութիւնը. եւ յաջողեցաւ կնքել Լատերանի դաշինքը... որով զօրացաւ Համայնավարութեան դէմ... որոնք վերջապէս մեղադրուեցին եւ երբ իրմէ զօրծակցութիւն

խնդրեցին՝ Պապը պատասխանեց. «Մեր պաշտօնն է գրկաբաց ընդունիլ մոլորեալները, հողով աղքատները եւ ներել անոնց, որոնք ալ ըլլան անոնք, հեթանոս, կոապաշտ թէ իսլամ...»

Ու յետոյ մեծապէս զնահատելի խորհրդածութիւն մը թէ՛ Ապագայ պատմաբանը պէտք է նշանակէ Պիոս ԺԱ.ի դերը ընդդէմ պոլշեւիկ սնանկութեան: Ու շեշտելով Ս. Քահանայապետին պայքարները ի նպաստ կրօնքի եւ արդարութեան դատին՝ կ'ըսէ՝ թէ իր մէջ խօսողը մարդկային իրաւունքներու նախանձախնդրութիւնն է, վեհ ու անխտրական: Ու կը կնքէ խօսքը. Ահա թէ ինչո՞ւ ամբողջ աշխարհ սրտանց ողբաց իր մահը:

«Աղբակ»ի հետ Հայ մամուլի ուրիշ ներկայացուցիչներ ալ, ինչպէս «Զարթօնք», «Ժամանակ» եւն, զրուատեցին Պիոս ԺԱ.ի

մէջ հոգեւոր վերադոյն ուժը որ ուզեց ու մնաց միշտ եւ բացարձակօրէն անկախ՝ հակառակ բոլոր դիւանագէտներու փորձերուն եւ խաղերուն եւ կամ մարդկային ակնածութեան կամ ակնկալութեան: Բաւ է յիշել առաջին կոնգրէսը (23 դեկտ. 1922) ուր ճշմարտութեան վսեմ ձայնով կը պատգամէր. «Ծագումն եւ բնոյթը մեր աստուածային իշխանութեան, ինչպէս նաեւ սրբազան իրաւունքը հաւատացեալներուն՝ ցրուած ամբողջ աշխարհիս վրայ, կը պահանջեն որ այս սրբազան իշխանութիւնը անկախ ըլլայ մարդկային ամէն հեղինակութենէ եւ չենթարկուի մարդկային օրէնքներու, նոյն իսկ եթէ այդ օրէնքները յաւանդուի ինչ որ ունենան պաշտպանելու Հռոմի Քահանայապետին ազատութիւնը՝ օղնութիւններով եւ իրաշխարհութիւններով:

Կը պահանջեն վերջապէս որ իր իրաւունքն եւ զօրութիւնը ըլլան եւ յայտնապէս երեւան իրենց ամբողջ անկախութեամբ:

Մենք սակայն, ժառանգ եւ աւանդապահ մտածման եւ պատասխանատուութեանը մեր Նախորդներուն, հագալով իրենց պէս, միակ պատկան հեղինակութիւնը այսպիսի ծանր նիւթի մէջ, կը նորոգենք հոս մեր Նախորդներէն յարուցուած բողոքը ի պաշտպանութիւն իրաւանց եւ արժանապատուութեան Առաքելական Աթոռին: Եւ այս բանը կ'ընենք ոչ թէ գոհացում տալու երկրաւոր իշխանութեան մը ունայն փառասիրութեան՝ որուն ամենափոքր մտահոգութիւնն իսկ զմեզ պիտի ամնչցնէր, այլ կատարելու համար մեր ամենասրբազան պարտքը եւ այն մտածութեամբ թէ պարտաւոր ենք մենիւ ի մեր դործերուն ամենաճիշտ համարը տալ աստուածային դատաւորին»:

Ծանր ու հանդիսաւոր խօսքեր՝ որոնք իրենց շնորհիւ ու զիծը կը պահեն առանց մագաչափ չեղումի՝ Լատերանեան համալսարանի դաշինքին մէջ՝ Ս. Աթոռի եւ Խաղաղական պետութեան միջեւ:

Եւ իսկապէս, Եկեղեցին, որքան ալ ի-

րական ու տեսանելի, հոգեկան է սակայն իր էութեամբ եւ աստուածային իր հաստատութեամբ. հետեւաբար ի դուր կը յանդգնի ժամանակաւոր ու նիւթական բիրտ ուժը զանիկա յաղթահարել:

Ի դուր պայքարեցաւ Հռոմէական ամենազօր կայսրութիւնը անոր դէմ երեք դար, հուսկ իր պարտութիւնը խոստովանելով Կոստանդիանոսի մէջ: Ի դուր կրօնեցան բարբարոս ու բռնաւոր, որոնց անուններն անգամ կ'անտեսէ Եկեղեցին: Նախօրէններու մեղայէն քիչեր օգտուեցան ու իմաստութիւնն ունեցան՝ Եկեղեցին իրենց բարեկամ ու նեցուկ ընելու:

Ինչպէս ըսինք, զաղանիքը՝ երկնքէն է. հաւատացեալները միայն զիտեն ու կը հաւատան զրուած անյեղի ճշմարտութեան. «Իրունք դժստոյ զնա մի՛ յաղթահարեցեն»:

Դեռ շատ բան կարելի էր ըսել Ողբ Պիոս ԺԱ.ի մասին, որպէս Մեկեմաս գիտութեանց եւ Համալսարանական ձեւաբանական հաստատութեանց ոգի եւ մղիչ:

ՄԱՄՈՒԼԻՆ նկատմամբ մանաւանդ մեծ նշան էր ունեցողութիւնը: Ամէն ջանք եւ ճիգ թափեց եւ թափել տուաւ զայն իր ուղիղ դիրքին վրայ բռնելու եւ միակ նպատակին ծառայեցնելու՝ այն է անհատին եւ ընկերութեան մտքի եւ սրտի կրթութիւնն եւ բարձրացումը՝ կրօնքի եւ բարոյականի ուղղափառ վարդապետութեան հիմքով:

Գիտութեան եւ հմտութեան տէր մեծ Մարգրէ երբեք չզաղրեցաւ յանձնարարելու մամուլի զարգացումը գիտութեան ատիճանաւոր յառաջխաղացումին հետ, ինչ որ եղած է միշտ Եկեղեցւոյ ծրագիրը: Այս տեսակէտով պատմական կը մնան իր հրահանգներուն համեմատ կատարուած Մամուլի Համաժողովները ամէն տեղ, եւ վատիկանի մէջ 1936ին տեղի ունեցած հսկայ Ցուցահանդէսը Կաթողիկէ Մամուլին, աշխարհիս բոլոր ազգերուն մասնակցութեամբ:

Հարկ չենք տեսներ յիշելու մի առ մի այն բոլոր գիտական ու յառաջադիմական

կաղմակերպութիւնները որոնցմով օժտեց ու պնդեց Վատիկանեան քաղաքապետութիւնը:

Աշխարհի վեղեցկագոյն ու պատմական Չայնասիիւն կայանն է որ հոն գնել տուաւ նոյն ինքն Անթելի հեղինակին՝ Մարքոնի, եւ ինք առաջնութիւնն ունեցաւ եւ սկսաւ ու շարունակեց այդ ձայնասիւնով ուղղել աշխարհի իր Գերագոյն Հովուի պատգամները:

Իր խորհուրդն ու պատգամն էր զիտութիւն, զեղարուստ եւ զիւտերն ամբողջօղտադործել մարդկային կեանքի բարօրութեան եւ ծառայեցնել հոգեկան կա-

տարելութեան եւ կրօնքի դատին, ինչպէս Չայնասիիւնը, ինչպէս Շարժանկարը՝ որու զեղծումներուն դէմ ալ իր պայքարը եւ զուշաւոր խնամքը զայն բարոյական եւ կրթական միջոց ծառայեցնելու ծանօթ է անշուշտ «Vigilanti cura» իր կոնգրէսով (1936):

Թէեւ մեր ցարդ ըսածներէն յստակ կը տեսնուի տիպարն ու դիմագիծը Պիոս ԺԱ.ի, մեծ հոգին, զարգացած ու կշռադատ միտքը, անվեհեր կեցուածքը եւ անընկճելի իր կամքը կրօնքի եւ բարոյականի դատին ի նպաստ մղած իր բազմա-

Ն. Ս. ՊԻՈՍ ԺԱ ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏ

(Աղբյուրներականներ) ԳԵՐՊ. ՔԱԶԶԻԱ ՏՈՄԻՆՈՆԻ ԳԵՐՊ. ՔԱՂՈՐԻ ՏԻ ՎԻՆԵԱԼԷ
(Չայնէ) ԳԵՐՊ. ԳՐ. ՊԱՀԱՊԱՆԵԱՆ, ԳԵՐՊ. Գ. ԳՈՐԳԻԿԵԱՆ, ԳԵՐՊ. ՅՈՎՍ. ԹԵՌԳՈՐՈՎԻՉ, Ն.Վ. ՆԻՐ. Լ. ՍԻՆԶԵՐՈՅ,
ԳԵՐՊ. ՅՈՎՀ. ԳՈՒԶԵԱՆ (ՈՒՐԻ) — ԱՄԵՆ. ՊՕՂՈՍ ՊԵՏՐՈՍ ԺԳ ԹԵՐԶԵԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՊԱՏՐԻԱՐԿ, ԳԵՐՊ. ՊԵՏՐՈՍ
ԳՈՅՈՆԵԱՆ, ԳԵՐՊ. ՅՈՎՀ. ՆԱԶԻԵԱՆ, ԳԵՐՊ. ԱՆՏՈՆ ՊԱՀԱՊԱՆԵԱՆ, ՎԵՐ. Հ. ԿԻՐԻՆՂՎ. ԶՕՀԱՊԱՆԵԱՆ (ՈՒՐԻ)
Ի յիշատակ հայ դաժողիկէ Նուիրապետութեան Նախկողպոսներու Բամակցական Ժողովին, որ
տեղի ունեցաւ Հռոմի մէջ 6 Մայիս — 29 Յունիս 1928

Թիւ ճակատներուն վրայ, կ'արժէ սակայն հոս զետեղել յատկապէս յօրինուած նկարազիր մը եւ զիմազիծ մը, մանաւանդ որ Ամերիկացի բողոքականի մը կողմէ է դրուած, ողբացեալի մահէն շուրջ երկու տարի առաջ, World Herald-ի խմբագրէն:

«Ներքին կռիւներով պատառ պատառ եղած այս աշխարհիս մէջ, Պապին յարգելի զէմքը ընդհանրապէս համակրութեան եւ զմայլանքի պաշտօններ կը պարտադրէ: Նա մեծ, բարի եւ քաջ մարդ մ'է, ծանրաբեռնուած հոգերով, ընկղմած ցաւի մէջ: Բարեացակամ եւ հեղ, բայց անընկճելի, անվերջ պայքար կը մղէ նա Աստուծոյ պատուին, Եկեղեցւոյ վարկին եւ մարդկութեան արժանապատուութեան համար: Գաղափարի տէր եւ սիրող զարգացման, բարեկամ խաղաղութեան եւ հաշտութեան, պաշտպան աղքատներու եւ խո-

նարհներու իրաւունքին, նա կը տեսնէ մարդուն մէջ կերակուրով եւ պատասպարութեամբ զոհացողէն շատ աւելի ազնիւ բան մը: Նա բարձր կը բռնէ մտքի եւ հաւատքի դրօշը, դարու մը մէջ՝ ուր մարդուն այս երկու էական յատկութիւնները՝ որոնք զանիկա անասունէն կը զանազանեն, զանիկա կ'ազնուացնեն, այնպիսի կատաղի յարձակում մը կը կրեն՝ որուն նմանը երբեք չէր տեսնուած:

Հուսկ, ամէն բանէ աւելի զօրեղ կը մնայ միշտ հաւատքը, հաւատք՝ Աստուծոյ վերայ, որ ուրիշ ո՛ր եւ իցէ հաւատքէ աւելի խոր արժաններ ունի մարդուս հոգւոյն մէջ: Յաւիտենական իրաւունքներու եւ արժէքներու համար — ոչ միայն կաթողիկէութեան, այլ նաեւ համօրէն Մարդկութեան — կոռուի դաշտ կ'իջնէ Պիոս ԺԱ. Պապը»:

ՊԻՈՍ ԺԱ. ԵՒ ՔՐԻՍՏՈՆԵԱՅ ԱՐԵՒԵԼՔԸ

Եթէ հանդուցեալ Ս. Քահանայապետը իր Առաքելական պաշտօնին բերումով իր Նախորդներուն պէս եւ անոնցմէ աւելի ալ սէր, զուժ եւ խնամք ցոյց տուաւ համօրէն մարդկութեան, մանաւանդ հեթանոսներու քրիստոնէութեան դարձին, չէր կրնար եւ արգարեւ չմոռցաւ երբեք Քրիստոնեայ Արեւելեան Ժողովուրդները, թէ՛ միացեալները եւ թէ՛ անոնք որ բաժնուած կը մնան Կաթողիկէ Եկեղեցիէն:

Կը բաւէ վերջիշէլ եւ նկատել բոլոր խօսքերն ու գործնական ապացոյցները՝ որոնցմէ յստակ դուրս կը ցայտեն իր հայրական զգացումներու ջերմութիւնը եւ բազմապատիկ խնամքները՝ նիւթական թէ բարոյական:

1923ի Մայիս 28ի հրապարակախօսութեան մէջ այսպէս կ'արտայայտուէր. «(Արեւելեցիները) եթէ միշտ մնացած ըլլան հայրենի տան մէջ կամ զայն լքած մօտաւոր կամ հեռաւոր անցեալի մը մէջ, այդ Ժողովուրդներէն ամէնքն ալ առանց բացառութեան զաւակներն են Հօր մը՝ որ

նստած ընտանեկան սեղանին զլուխը այն զաւակներուն հետ որ զեռ հաւատարիմ մնացած են, կը սպասէ եւ կ'երազէ իր տենչանքով վերադարձը բացականչելուն: Որովհետեւ իսկապէս ամէնքն ալ ոչխարներ ու դառներ են նոյն Հօտին՝ առ որ կը կոչէ յաւէտ անխոնջ ձայնը Աստուծոյ՝ որ միակ Հօլիւն է»:

Նոյն հայրական գորովալիւր զգացումները կարելի է տեսնել «Ecclesiam Dei» (1923, Նոյ. 12) կոնգակին մէջ՝ առիթով հարկւրամեակի մահուան Ս. Յովսափատի, որ նախամարտիրոսն է Միութեան: Այդ կոնգակին մէջ խօսքն ուղղելով թէ՛ կաթողիկէներուն եւ թէ՛ բաժանեալներուն, կ'ըսէ. «Միութիւնը հոգալու լաւագոյն ձեւերն են ոչ թէ վէճը կամ ուրիշ դրդուութիւններ, այլ սրբակրօն կենցաղի օրինակները, մասնաւորապէս եղբայրսիրութիւն սլաւ եղբայրներուն եւ միւս արեւելեցիներուն հանդէպ. եթէ բաժանեալները պէտք են մէկզի նետել հին նախապաշարունակներ եւ ջանալ ճանչնալու Հոռմի եկեղեցին՝ զոր

պէտք չէ պախարակել այն յանցանքներով եւ անհատներով զորս ինքն իսկ (Հոռմ) զատապարտած է, լատիններն ալ իրենց կողմէն պարտական են ճանչնալ արեւելքի բաներն ու սովորութիւնները»:

1924ին ալ կաթողիկէ համալսարանականներուն խօսելով կ'ըսէր. «Վերստին միութեան համար ամէն բանէ առաջ հարկ է որ զիրար ճանչնանք. որովհետեւ կարելի է ըսել որ, եթէ միութեան գործը շատ անգամ վրիպած է, ատիկա անկից առաջ կու գայ որ երկու կողմերը զիրար չէին ճանչնար... Չենք ճանչնար հին ճշմարտութեան այն բեկորներուն մէջ այն բոլորը որ կայ՝ Թանկազին, քրիստոնէական եւ բարի: Ժայռէ մը փրթած զանդուածներն ալ իրենց կարգին ոսկի կը պարունակեն: Արեւելեան յարգելի քրիստոնէութիւնը կը պահէ իրերու այնպիսի սրբութիւն մը, որ ոչ միայն արժանի է մեր խորին յարգանքին, այլ նաեւ խորին համակրութեան»:

Պիոս ԺԱ. աւելի որոշ եւ արդիւնաւոր հոգի վրայ դնելու համար բաղձալի միութեան գործը, 1928ի 8 Սեպտեմբերին յատուկ ծրագրուած կոնգակ մը հանեց այդ նպատակին համար «Rerum Orientalium», ինչպէս վերեւ ալ յիշեցինք:

Այդ պատմական կոնգակով Ս. Հայրը կը թելադրէ լատիններուն.

ա) Լաւազոյն ծանօթութիւն արեւելեան հարցերուն եւ ծէսերուն.

բ) Աւելի լայն համակրութիւն մը եւ լայնամիտ հասկացողութիւն մը՝ արեւելեան մտայնութեան եւ անոր հոգւոյն պահանջներուն.

գ) Եւ առաւելապէս՝ ջերմազին սէր մը, միացած եռանդուն եւ յուսալից աղօթքի:

Քահանայապետական այս զեղեցիկ ծրագիրը իրագործումի լայն ասպարէզներ դառաւ շատ տեղ. յիշենք յատկապէս «Կաթողիկէ միութիւններ Քրիստոնեայ Արեւելքի համար» Գերմանիոյ, Միացեալ Նահանգներու, Զուիցերլանդի, Հոլանտայի, Եւրոպայի եւ Իտալիոյ մէջ:

Այս տեսակէտով՝ Իտալիոյ մասնաճիւղ-

ըը, որու Թանկազին գործունէութեան հանդիսատես եղան Արեւելեան պատգամաւորութիւններ ալ, Փալերմոյ, Սիրակուսա, Վենետիկ, Պարի, հուսկ Ֆիրենցէ (նոյն քաղաքին մէջ Եկեղեցական Միութեան համար եղած Ս. Ժողովի 500ամեակին առիթով. 1438-1938) քաղաքներու հոծ բազմութիւնը մեծապէս օգտուեցաւ՝ ըլլա՛յ վարդապետական — ծիսական — ազգագրական հետաքրքրական բանախօսութիւններէն, ըլլա՛յ արարողական սըրբազան հանգէսներէն (պատարագներ զանազան ծէսերով, երգ եւն.):

Իրեւել վիսաւոր ցայտուն գործեր՝ հարկ է յիշել Արեւելեան Եկեղեցւոյ գործերը վարող Ս. Ժողովը, որ հաստատուած Նախորդէն՝ Պիոս ԺԱ.ի օրով իր կանոնաւոր զարգացման հասաւ:

Նոյնպէս մեծ զարկ մը տուաւ «Քահանայապետական Արեւելեան Կաճառ»ին որ Արեւելեան Եկեղեցիներու վարդապետական, ծիսական եւ աւանդական բարձրագոյն ուսմանց մարզարան մ'է, ուսկից կրնայ օգտուել թէ՛ Արեւելեան եւ թէ՛ Արեւմտեան կղերը:

Վարդապետականէ ու բարոյականէ զատ մեծ եղաւ Պիոս ԺԱ.ի հոգածութիւնը Արեւելքի քրիստոնէութեան ընձեռած նիւթական նպաստներով եւ օգնութիւններով:

1926ին յատուկ Յանձնաժողով մը կազմեց Ռուսիոյ օգնութեան համար, յետոյ հիմնեց նոյն ազգին համար կղերանոց մը Հոռմի մէջ, որպէսզի անկէ ելած ուսւ կըղերը հասնի հոգեւոր պէտքերուն իրենց ցրուած ազգակիցներուն եւ ի հարկին աւնոնք՝ որ հայրենիքին մէջ են, երբ հնչէ ազատութեան ժամը:

Այդ նպատակին համար էր որ դարձեալ Ս. Հայրը սահմանեց լատին ծէսի քահանայից յետ պատարագի ամէնօրեայ աղօթքը:

Իր օրով տեղի ունենալով կաթողիկէ դարձը Մար Իւանիոս Արքեպիսկոպոսին եւ իրեն հետ 30,000 հաւատացեալներու հաւաքին Հնդկաստանի մէջ, եւ հետեւաբար հաստատութիւնը Անտիոքեան — Մա-

լանքարեան ծէսի Եկեղեցւոյն մը . ինչպէս հաստատութիւնը Եթովպիոյ բնիկ Նուր-րապետութեան մը . յետոյ Յունական նոր թեմ մը Հարաւային Իտալիոյ մէջ . եւ անկէ առաջ ձեռնադրութիւնը առաջին բնիկ չին վեց եպիսկոպոսներու, զորս ինքը Ս. Պապը ձեռնադրեց եւ այսպէս մեծ մղում տուաւ չին ժողովրդեան դարձին դէպ ի քրիստոնէութիւն :

Յիշենք հոսկ Յիւրանաւորութեան պատուի ամբարձումը կաթողիկէ Ասորիներու Իգնատիոս Գարբիէլ Թափիուսի Պատրիարքին . պատիւ մը որ ուրախութիւն պատճառեց ասորիներէն զատ միւս բոլոր Արեւելեցիներուն ալ :

Այս բոլոր դործերուն մէջ ցայտուն եւ արժէքաւոր է մեծապէս Արեւելեան Եկեղեցւոյ օրէնսդրութեան կազմութիւնը , որուն համար Ս. Հայրը հրաւիրեց Արեւելեան Եկեղեցիներու տասներեք ծէսերու մասնագէտ ներկայացուցիչներ : Գարադըլուխ կազմող այս դործին — որուն աշխատութիւնը որքան ալ հսկայաքայլ , սակայն ամենամեծ զեղեքներէն են իր ծիսական , իրաւական , աւանդական եւ այլ անթիւ դանադանութեանց համար — տարիներով նախապատրաստական աշխատութիւններէն վերջ 1935ին կազմեց Քահանայապետական Յանձնաժողով մը՝ դարձեալ Արեւելեան մասնագէտներէ Արեւմտեաններու հետ : Ս . Ք . ին մահով կանգ չ'առնեալ այդ դործը , եւ յուսանք մօտ ապագային տեսնել զայն աւարտած՝ իբրեւ հսկայ կոթող իր անուան անմահութեան :

Եւրոպական թերթ մը , որ Արեւելեան հարցերով կը զբաղի , Պիոս ԺԱ . ի մահուան առթիւ Արեւելեան բաժանեալ Եկեղեցիներու ցաւն ու յարգանքի ինքնաբեր տրիտուրը նկատելով կ'ըսէ թէ ատիկա նշան մ'է թէ մեծ Հանդուցեալին դործը ընդունայն չեղաւ , եւ թէ անոր ըզձայնած եւ ակնկալած արշալոյսը պիտի չուանայ ծաղիլ :

Եւրոպական թերթ մը , որ Արեւելեան հարցերով կը զբաղի , Պիոս ԺԱ . ի մահուան առթիւ Արեւելեան բաժանեալ Եկեղեցիներու ցաւն ու յարգանքի ինքնաբեր տրիտուրը նկատելով կ'ըսէ թէ ատիկա նշան մ'է թէ մեծ Հանդուցեալին դործը ընդունայն չեղաւ , եւ թէ անոր ըզձայնած եւ ակնկալած արշալոյսը պիտի չուանայ ծաղիլ :

ՊԻՈՍ ԺԱ. ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

Ընդարձակ զլուխ մըն է այս եւ շատ մը խօսքեր կան , մանաւանդ թէ շատ մը գործերը կան Ս . Հանդուցեալին արձանագրութիւնը՝ արժանի յաւերժական յիշատակի , եւ արժանի անմոռաց երախտագրութեան Հայոցս կողմէն առ նոյն Ս . Հանդուցեալը :

Հոս կ'ամփոփենք զլիաւորները իրենց ժամանակագրական կարգով , ոմանց մասին քիչ մ'աւելի մանրամասնութիւններով , որքան որ թոյլատու պիտի ըլլան թերթիս անձուկ էջերը , զետեղելով յիշատակի պատկերներ , ինչպէս արդէն տեսան ընթերցողները , ապագային համար աւելի խօսուն եւ պատմական վկայութիւններ :

Արհաւիրքէն յետոյ որ մեր ցեղի զլիաւոր եկաւ ահաւոր հետեւանքներով եւ որոնց ընթացքին Բենեդիկտոս ԺԵ . այնքան հայրազուրկ խնամք ցոյց տուաւ՝ մահուան

զրկէն ազատելով հաղարաւոր ազգակիցներ եւ հայ մեծ նաւարեկութեան խլեակներէն շատեր հրճուեցնելով , կը կարծուէր թէ խաղաղութեան եւ բարօրութեան շրջան մը պիտի բացուէր :

Բայց իրականութիւնը բոլորովին հակառակն եղաւ : Ահեղ մարտին հետեւանքները եւ հետագային նոր սխալները շատ սուղ արժեքին աշխարհի եւ մանաւանդ մեղի . եւ հետզհետէ երեւան եկան աղէտներ աղէտներու վրայ եւ աւերակ աւերակի :

Հայ Հանրապետութեան մէջ նոր յեղափոխութենէ վերջ Յոյն-թրքական պատերազմի արհաւիրքները ծագեցան , ու Պոլսէ խուճաղ , Կիլիկիան պարպում եւ անոր շարունակեալ տխուր դրուագները որ մինչեւ այսօր դահաւիթ կ'ընթանան ու կը տառապեցնեն խաղաղութեան եւ վերաշինութեան կարօտ մեր ցեղը :

Ու այսպէս դեռ շատ արցունք կար սրբուելիք , շատ վէրքեր բուժուելիք :

Եւ Պիոս ԺԱ . Ս . Քահանայապետը իր մեծ պաշտօնին ձեռնարկելու ատեն , իր իսկ ընտրած պատգամին խորհրդանշով , երեւցաւ իր հանդարտ ու խոհական կերպարանքով , մէկ ձեռքին մէջ խաղաղութեան ձիթեղին եւ միւսին մէջ՝ եղբայրական օղնութեան նպաստը կարօտեալներուն՝ համօրէն աշխարհի , եւ անոնց մէջ յատկապէս մեր Հայերուն :

Եւ այդ նպատակները իրարու յաջորդեցին նիւթական ու բարոյական , մին միւսէն աւելի ողբալարար ու սրտապնդիչ , մին միւսէն աւելի խօսուն , նշան այն մեծ սիրոյն որով իր սիրտը կը վառէր հայրական զորովի ամենազգայուն փափկութեամբ , ինչպէս ինք ալ առիթ ունեցաւ շատ անգամ արտայայտելու :

400 ՀԱՅ ՈՐԲՈՒՀԻՆԵՐՈՒ ԽՆԱՄԱՐԿՈՒԹԻՒՆԸ

Առաջին եւ հանդիսաւոր ապացոյցը իր սիրոյն՝ խնամարկութիւնն եղաւ 400 Հայ Որբուհիներուն՝ Քաստէլ Կանտոլֆոյի իր Քահանայապետական ամարանոցին մէջ տեղաւորելով զանոնք աւելի քան ութ միւս . 19 Դեկտեմբեր 1922էն մինչեւ 31 Օգոստոս 1923 :

Հարկ չկայ ըսել թէ Զմիռնիոյ աղէտէն վերջ Կ . Պոլսոյ կացութիւնը երկիւղալի էր : Այդ օրերուն էր որ կարծես կրկին կը փայլատակէին արհաւիրքի ամպեր մեր բեկորներուն վրայ : Ազգային Մարմիններ եւ Ամերիկեան նպաստամատոյցը սկսած էին դէպի արտասահման ցրուել որբերու եւ որբուհիներու բաղմութիւնը , յուսալով Յունաստան եւ այլուր փրկել անոնց զոյթութիւնը բարերարներու նպատակներով : Այդ պահուն է որ Պիոս ԺԱ . տեղեկանալով անորոշ եւ տխուր կացութեան , կը բանար իր հայրական զթոռ սիրտը եւ անոր թելադրութեամբ հրահանգ կը զրկէր սահմանելով որ 400ի չափ Հայ Որբուհիներ Անարատ Յղութեան Միաբանութեան 12

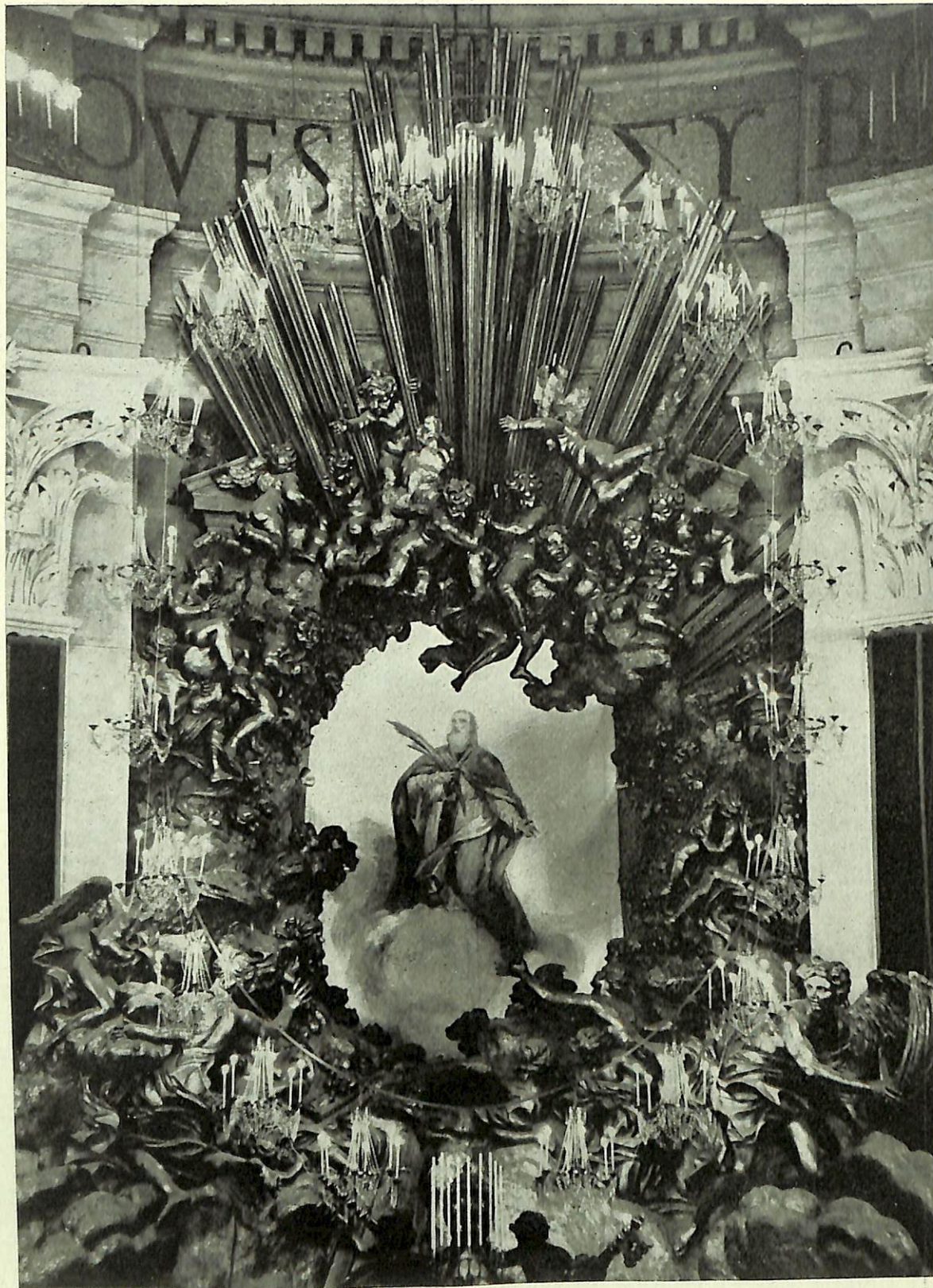
մայրապետներով միասին հիւրընկալուին Քաստէլ Կանտոլֆոյի Քահանայապետական Ամարանոցի պատմական պալատին մէջ , ինչպէս կը հաղորդէր Քահանայապետին Վատիկանեան օրազրիւր 1922ի 29 Նոյեմբերի թուով :

Ու «Canada» նաւով 18 Դեկտեմբերին Նափոլի կը հասնէին որբուհիները եւ յաջորդ օրը երեկոյեան Քաստէլ Կանտոլֆոյ : Կարելի՞ է բացատրել 6էն 18 տարեկան 400 խեղճ հայ որբուհիներու ամբաւ ուրախութիւնը այն պահուն՝ երբ ներս կը մտնէին Քահանայապետական շքեղ պալատին մէջ օթեվանելու :

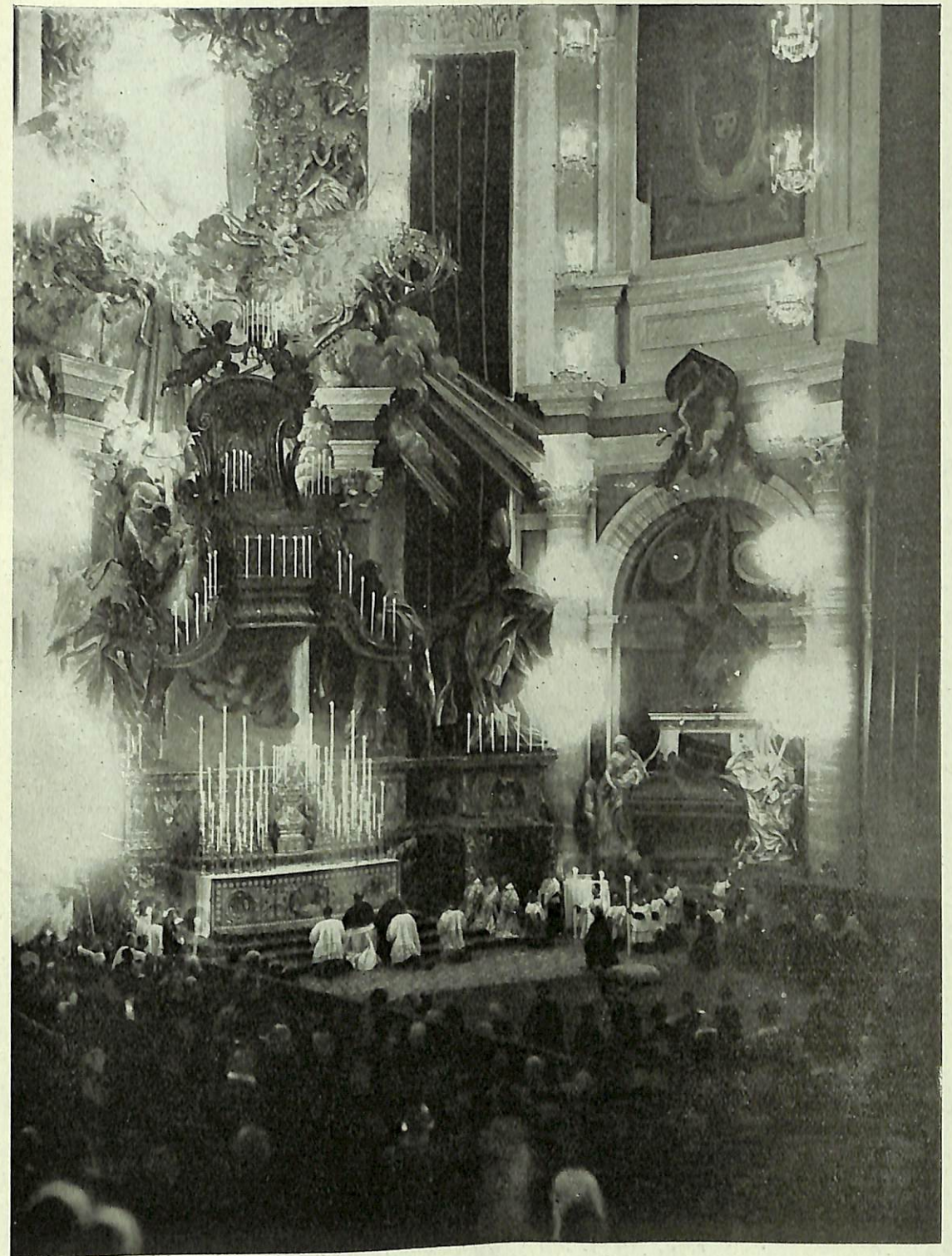
Արհաւիրքներէն յետոյ , աստանդական տառապալից թափառումներէն , բացօթեայ ահուդողի մէջ դադարներէն , կիսամերկ ու սովալլուկ , չարչարանքներէն յետոյ , անտուն անտէր որբուհիներ արդեօք երազային պատրանք մը չհամարեցա՞ն թշուառութենէ դէպի երջանկութիւն , բացօթեայ դադարներէն ինքզինքնին յանկարծ արքայական պալատի մը մէջ գտնելով : Ո՛հ ինչ խաղաղ եւ անոյշ քնացան անոնք այն գիշեր . ի՞նչքան գործով զիտեցին ժպտուն աստեղերէն վեր աստուածային Նախախնամութիւնը որ կը հսկէր իրենց վրայ , ինչպէս եւ ան որ յաւիտեական քաղաքին մէջ՝ իբրեւ բարեգութ հայր մը , այն պալատին դռներէն առաջ իր սիրտն ու հոգին էր բացեր իրենց :

Նուիրական աւանդութեան մը յիշատակը զոր վերոնեղէն անմահացուցեր է կտաւի վրայ՝ Ս . Գրիգոր Պապի ընթրիքը աղքատին հետ իր սեղանին վրայ , կարծես կը փոքրկանայ 400 որբուհիներու խանդաղատելի պատկերին առջեւ որոնց շնորհած է Պիոս ԺԱ . իր պալատը , եւ անոր հետ սէր , խնամք եւ ամէն բարիք : Ո՛հ ո՛րքան չինիչ օրինակ աշխարհի մեծերուն եւ հարուստներուն :

Եւ Պիոս ԺԱ . չորս հարիւր միլիոն հաւատացելոց տիեզերական հոգերուն մէջ կարծես առաջինն եւ իր սրտին մօտիկ ըրած է հայ որբուհիներու դատը , անոնց վիճակի բարւոքումը . հրահանգ Վատի-

ՆԱՀԱՏԱԿ ԿՈՄԻՏԱՍ ՔԱՀԱՆԱՅԻ ՓԱՌՔԸ ԵՐԱՆԵԼԻ ՀՈԶԱԿՈՒԱԾ ՊԱՀՈՒՆ ՊԻՈՍ ԺԱՍ. ՔԱՀԱՆԱՅԱՊԵՏԻ ՀՐՈՎԱՐՏԱԿԻ
ԸՆԹԵՐՑՈՒՄԷՆ ՎԵՐՋ Ս. ՊԵՏՐՈՍԻ ՏԱՃԱՐԻՆ ՄԷՋ - ՀՈՌՄ, 23 ՅՈՒՆԻՍ 1929

Ն. Ս. ՊԻՈՍ ԺԱ. ԻՐ ՅԱՐԳՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՄԱՏՈՒՑԱՆԷ ԵՒ Կ'ԱՂԹԻ ԵՐԱՆԵԼԻ ԿՈՄԻՏԱՍ ՊԱՏԱԵՐԻՆ ԱՌՋԵՒ
Ս. ՊԵՏՐՈՍԻ ՏԱՃԱՐԻՆ ՄԷՋ - 23 ՅՈՒՆԻՍ 1929

ԲԱԶՄԱՎԷՊ ՄԱՐՏ - ՄԱՅԻՍ 1939

կանեան բարձր պաշտօնեաներու, եպիսկոպոսի, Ծիրանաւորներու, որ ամէն ինչ զոհացուցիչ ըլլայ եւ խնամքով հայ որբուններուն համար՝ զորս իր սիրելի զաւակները կ'անուանէ: Ամէն պաշտօնեայ որ իրեն հանդիպի՝ իր հայ որբուններուն մասին է որ կը հարցնէ. անոնց զոհութիւնը՝ իր մեծագոյն մխիթարութիւնը կը դառնայ, Քրիստոսի պատգամին այն կենդանի հաւատքով թէ «Ինչ որ իմ փոքրիկներէս մէկուն ընէք, ինծի ըրած կ'ըլլաք»:

Ահա քանի մ'օր անցած է անոնց գալուստէն յետոյ. Ծիրանաւորներու բաղմութիւնը որդիական յարգանքի եւ շնորհաւորութեան կը փութայ Նորին Սրբութեան Ս. Ծնունդի նախօրեակին: Ս. Հայրը վերջիւնով մտաւրին մէջ աղքատացեալ աստուածային Մանուկը, կ'ըսէր Եկեղեցւոյ Աւագանիին թէ Ծննդեան մսուրի պատկերը նորոգուած է իր քով հարկաւոր հայ մանուկներով, եւ այդ բանը իբրեւ Յիսուսէ զրկուած թանկազին կաղանդէք մը կը նկատէր. «400 է աւելի որբուններ են՝ եկած հեռաւոր Արեւելքէն, ներկայացուցիչները ժողովուրդի մը՝ որ կրած է տառապանքը մինչեւ արիւն եւ մահ, Մեզի զրկուած Աստուածային Մանուկէն, եւ մենք ուրախ ենք զանոնք ընդունելու եւ ողջագործելու մեր հայրական սրտին վրայ. եւ այնքան աւելի ուրախ ենք որ կրնանք այդ բանն ընել, որքան որ զմեզ մեծապէս սիրովուած կը զգանք այն սիրոյ մրցանքէն՝ որով ամբողջ աշխարհ օղնութեան եկած է Յիսուսի Քրիստոսի Փոխանորդին: Սիրոյ մրցակցութիւն մ'է որ զմեզ կը յուզէ մինչեւ մեր հոգւոյն խորը եւ կը փութացնէ որ ձեռք առնենք այս պատեհ առիթը շնորհակալ ըլլալու համար, ինչպէս որ կը հաւատանք թէ նոյն ինքն Յիսուս Քրիստոս, աղքատներու Աստուածային բարեկամը շնորհակալ պիտի ըլլար կրկնելով «Ինչ որ իմ փոքրիկներէս մէկուն ընէք, ինծի ըրած կ'ըլլաք»:

Ու Ս. Հօր խնամքին հետ կը բարդուէին ուրիշ մխիթարութիւններ: Անոնց այցելութեան կը փութար Հոռոմի Հայ զաւու-

թը՝ իր սիրով ու նուէրներով, զլիսաւորութեամբ Թէրզեան Պատրիարքի, Գույումճեան Յովհ. Փաշայի, Նորատունկեան Տիրան պէյի, Կէօջողու Արամ պէյի եւ ուրիշներու: Յետոյ կաղանդէքներ եւրոպացի բարեգութ ազնուականներէ, ու նուէրներ, հանդերձեղէն՝ ծանօթ ու անծանօթ բարեկարներէ, ամէնքն ալ այն մտածութեամբ թէ Ս. Պապին զաւակներուն է որ կ'ընեն իրենց բարեգործութիւնը: Չանց կ'ընենք հոս յիշելու Ս. Քահանայապետին շարունակեալ հոգածութիւնը, տեղւոյ հանգստութիւն եւ անակնկալ նուէրներ, յատուկ ճաշեր, եւն:

Բարերարեալ որբուններու երջանկութեան մէջ կրնանք երեւալայել այն խորին երախտագիտութիւնը զոր անոնք ունէին հանդէպ իրենց մեծ Բարերարին, ինչպէս իրենց «Հայրիկ»ը՝ Իսկէնտէրեան Վ. եւ խնամարկու Մայրապետները:

Քահանայապետին հայրական բացառիկ խնամքին նկատմամբ հայ ազգի կարեկցելի բեկորներուն ի նպաստ՝ երախտագիտութեան զգածուած տողեր նուիրեցին ժամանակին Կ. Պոլսի Թերթերը, ինչպէս «Վերջին լուր», «Ժողովուրդի ձայն», «Առաւօտ» եւ ուրիշներ:

Եւ մոռնալու չենք որ հետեւորդ խնամքներն եւ յատուկ զուրգուրանքները զոր մեր որբունները վայելեցին Թորինոյի մէջ եւ այլուր՝ ի յարգանս Նորին Սրբութեան եղան՝ բարեգութ եւ ազնիւ հոգիներու ձեռքով, որոնց մասին չենք կրնար հոս խօսիլ: Միայն ըսենք՝ թէ որբուններու Հոռոմէն մեկնելէն վերջ ալ Ս. Հայրը յատուկ սիրով միշտ կը յիշէր զիրենք: Օր մը մեր նախկին աշակերտներէն պարոն Ալեքսանտէր հասարակաց ունկնդրութեան մը ժամանակ երբ Ս. Ք. ին Աջը կը համբուրէ, բաւական կ'ըլլայ որ ըսէ թէ «Թորինէն կու գամ՝ Հայ որբուններու քովէն», այն ատեն Ն. Սրբութեան զէմքը կը փայլի հայրական քաղցր ժպիտով. «Ո՛հ, իրաւ. ինչ ուրախութիւն ինծի. ի՞նչպէս են իմ զաւակներս. ո՛հ, ո՛րքան կը սիրեմ զիրենք. հանգի՛ստ են. զո՞հ

են». եւ երկար հարցումներ կ'ընէ. եւ մինչ առնթրեալաները այս ու այն կերպով կ'ուզեն հասկնալ թէ ամբողջ կը սպասէ եւն. Ս. Պապը կը շարունակէ սիրալիր կերպով հարցաւորել. ու կը վերջացնէ. «Ո՛հ, ի՞նչպէս կարելի է չսիրել մարտիրոս Հայաստանի զաւակները»:-

Պատմական է թէ Ս. Քահանայապետին բարձր պաշտօնեաներ, Ծիր. Կասբարի եւն. կարգադրած էին որ որբունները Քաստէլ Կանտոլֆոյէն ուղղակի Թորին մեկնին չոգեկառքով, մտածելով որ Ս. Հայրը յոգնած ըլլալով պիտի նեղուէր երկար այցելութեամբը որբուններուն: Կարգադրութիւնը վերջնական կը թուէր:

Բայց երբ որբերու «Հայրիկ» Իսկէնտէրեան Վ. առիթով մը Ս. Քահանայապետին աջն համբուրելու ատեն ըսած էր թէ «Ո՛րքան կը ցաւին որբունները որ պիտի չկարենան իրենց երախտագիտութիւնն յայտնել Չեզի եւ օրհնութիւննիդ առնել Թորին մեկնելէն առաջ»: Երբ առնթրեալաները քիչ մը կը վրդովէին. Ս. Պապը կը պատասխանէր. «Ո՛հ, բացարձակապէս ո՛չ. ես տեսնել կ'ուզեմ որբուններս եւ օրհնել զամէնքը»: Եւ երբ Ծիր. կը ծրագրէր որ մեկնելու օրը որբունները կանուխ ելլեն, Ս. Պապին օրհնութիւնն առնեն ու երթան. «Ի՞նչպէս, ի՞նչպէս, ըսաւ Ս. Ք. ը. Չեր ըսածը զործագրելն անհնար է: Ամբողջ օր մը կը սահմանեմ հայ որբունիներուն համար: Զիրենք կ'ուզեմ տեսնել իրենց մեկնելէն երկու շաբաթ առաջ», եւ ինքը իր ձեռքով ծրագրի մը շինեց. «Նախ պիտի գամ իմ պատարագս պիտի տեսնեն. եւ պիտի հաղորդուին. Santa Marta երթալով նախաճաշիկին պիտի ընեն. յետոյ Ս. Պետրոս պիտի այցելեն ու պտտին, անկէ վերջ իմ պարտէզս, իմ ձուկերս ու քուրսակս պիտի տեսնեն. իմ Լուրտիս առջեւ պիտի աղօթեն. Պատկերասրահը, Գրատունը եւ վատիկանը պիտի պտտին. յետոյ վերստին Ս. Մարթա պիտի դառնան ճաշելու. ժամը մէկին նորէն վատիկան պիտի գամ, ուր իրենց հանգիստը ունկնդրութիւն պիտի ընեմ»:

Եւ եղաւ ամէն ինչ, ինչպէս որ այնքան հայրական սիրով ծրագրած էր. ու տեղի ունեցաւ Քահանայապետական ունկնդրութիւնը «Արքայական դահլիճին» (Sala Regia) մէջ, «Ունկնդրութիւն մը որ, ինչպէս իրաւամբ կ'ըսէ ականատես Հայրիկը, վատիկանի արձանագրութեանց մէջ նմանը չունի. գրեթէ երեք ժամ տեւեց. աղջիկները ճառեր, մենախօսութիւններ ըրին, երգեր երգեցին, պարեցին. եւ Ս. Պապը՝ եթէ զեռ ուրիշ երգեր ունին, թող երգեն կ'ըսէր. ո՞րն ըսել, ո՞րը պատմել... Եթէ ուզէի մէկիկ մէկիկ գրել ինչ որ Ս. Պապը ըրաւ, էջեր ու տետրներ հարկ էր լեցնել»:

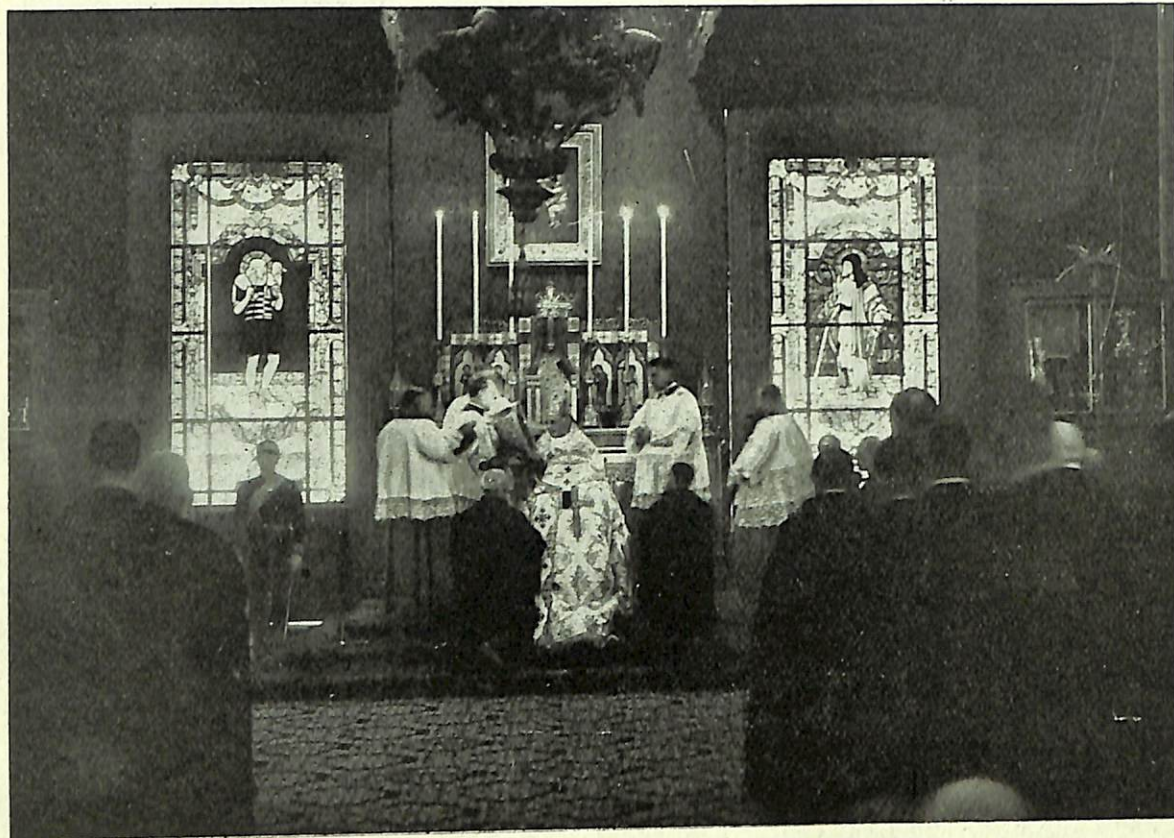
Չենք կրնար փակել Ս. Քահանայապետին հայրական գթառատ գործին յիշատակալից եւ յուզումնալից էջերը, առանց հոս զետեղելու այն սիրալիր խօսքերը զորս ուղղեց մեր հայ որբուններուն, յիշեալ բացառիկ ունկնդրութեան ատեն, հետեւեալ բանախօսութեամբ.

«Կը խորհինք որ ձեզմէ շատեր Փրանսերէն կը խօսին, եւ հետեւաբար նախընտրելի է որ Մենք այդ լեզուով ուղղենք ձեզի մեր խօսքը. միւս կողմէն, Գերպ. Նազլեան ձեզի պիտի թարգմանէ՝ ինչ որ մեր խօսքերէն ձեզի անհասկնալի մնայ:

Մենք ձեզի կ'ըսենք ուրեմն թէ ինչ որ զգացինք լսելով ձեր երգերը եւ այն արտասանութիւնները որոնք իբրեւ արտայայտութիւն են զորովալիր եւ որդիական երախտագիտութեան, եւ մանաւանդ այս իսկապէս զեղեցիկ եւ վսեմ տեսարանը, կարծես անկարելի կ'ընէ Մեզի գտնելու ուղիղ բառը նկարագրելու համար մեր տպաւորութիւնները:

Այսպէս ուրեմն կը տեսնէք այս քանի մը խօսքերէն՝ զոր հայրական սէրը Մեզի կը թերադրէ՝ թէ Մենք զձեզ լաւ կը հասկընանք եւ Մեր կողմէն մենք Հայրական պատրանքն ունինք թէ ձեզմէ կը հասկըցունինք: Թէ զձեզ շատ կը սիրենք, դուք անոր քաղցր ստուգութիւնը ունիք ձեր սրտին մէջ՝ ինչպէս Մենք ալ զայն ունինք նոյնպէս Մեր սրտին մէջ: Մենք զձեզ գորովալիր կը սիրենք, եւ այն քիչը զոր կրցանք ընել ձեզի համար՝ տկար արտայայտութիւն մըն է այն սիրոյն զոր ունինք ձեզի հանդէպ:

Նախ դուք փոքրիկ զաւակներն էք Մեր

ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ — ՊԱՏՐԻԱՐԿ ՊԱԼԻՈՒՄ ԿԸ ՍՏԱՆԱՅ ՆՈՒ ՍՈՒ ՍՈՒ ՔԱՐԱՆԱՅԱՊԵՏԻ ՁԵՌՔԵՆ
ՎԱՏԻԿԱՆ. 20 ՄԱՅԻՍ 1933

կը խօսինք, բայց Հօր սիրտը երբեմն պէտք է զեղու դաւակներու սրտին մէջ: Քաստէլ Կանտուֆոյի մէջ, ձեր տեղը, արշալոյսի ծննդեան տեղը խօսոյն պիտի մտնէ վերջալոյսի արեգակը: Որովհետեւ Մենք ծըրազիր մ'ունինք. աշխարհի եւ մանաւանդ Իտալիոյ մէջ շատ մը աղքատ եպիսկոպոսներ կան, որոնք նուիրած սպառած են իրենց բոլոր ուժերը, իրենց բոլոր կեանքը՝ իրենց ոչխարներուն համար, եւ ասոնք հասած իրենց կեանքի վախճանին՝ չունին ոչ մէկ ապաւէն. եւ սակայն անոնք հրաժարած են ամէն բանէ, ընտանիքէ, հայրենիքէ, դրամէ՝ եթէ ունէին. իրենց ծերութեան ատեն՝ անոնք հիւանդ են, պարտաւոր, խորտակուած աշխատութեան եւ անոնց յարկի են մնացեր: Ահա թէ ինչու մենք Քաստէլ Կանտուֆոն կ'ուզենք աղքատ եպիսկոպոսներու տունն ընել:

Ուրեմն դուք միտնալուծուի՞նք մը պիտի ունենանք մտածելով ասոր վրայ, երբ դուք թողուք Քաստէլ Կանտուֆոն. այո՛, ար-

դարեւ կեանքի արշալոյսն է որ տեղի կու տայ մեռնող արեւին: Եւ դուք բարիք մ'է որ պիտի ընէք: Շատ ծեր քահանաներ ալ կան եւ կարօտեալ. հնարաւորութեան չափով անոնց ալ տեղ պիտի տրուի:

Կը տեսնէք որ Մենք մեր սիրտը բացինք ձեզի եւ մենք կ'ուզէինք ձեզ մասնակից ընել այդ միտնալուծութեան աշխարհի հանդիսաւոր ժամու մը մէջ:

Բաժանումը միշտ ցաւալի է, բայց երբ (բաժնուողները) նոյն հաւատքն ունին, նոյն յոյսերը, նոյն խոստումները, անոնք միշտ իրարու քով կը մնան սրտին մէջ Յիսուսի՝ ուսկից կու դան մեզի բոլոր բարիքները:

Այժմ Մեզի ուրիշ բան չի մնար բայց եթէ ձեզ օրհնել. բոլոր սրտով է որ պիտի նորոգենք ձեզի այդ օրհնութիւնը, զոր այս առտու կը ստանայիք Ս. Սեղանին առջեւ, ուր Մենք ձեզի բաշխեցինք Կենաց հացը: Մեր օրհնութիւնը պիտի երթայ ձեզի, այս բարի մայրապետներուն՝ որ

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՊԱՏՐԻԱՐԿԱՐԱՆԻ ՇէՆՔԸ — ՊԵՏՐՈՒԹ

ձեզի ծնողաց տեղ են, բոլոր այն սիրելի էակներուն համար զորս դեռ կրնաք ունենալ աշխարհիս վրայ, ձեր մտածութեանց, ձեր դիտաւորութեան համեմատ եւ ձեր իղձերու հետքերուն վրայ, եւ բուն յատկապէս Մենք մեր միտքը պիտի տանինք ձեր մեռնելուն. թէեւ արդէն այս առտու մենք ուղեցինք մեր Ս. Պատարագը մատուցանել անոնց համար:

Այս զգացումներով է որ հիմա պիտի օրհնենք ձեզ աղաչելով բարեգութիւն Աստուծոյ որ հաճի լսել մեր աղաչանքները եւ ձեզ լիացնէ իր բոլոր պարգեւներով:

Ապա, Ս. Հայրը յանձնեց Գերպ. Նաղ-Լեանին բանախօսութեան ամփոփումն ընել որբուհիներուն, ուսկից յետոյ Ն. որբու-թիւնը ըսաւ.

«Օրհնութիւնը զոր պիտի ատանաք վերջինը պիտի ըլլայ իր զործադրութեան մէջ, բայց առաջինը դիտաւորութեան մէջ: Լաւ է ձեզի չօգտիելի յիշատակ մը տալ այս ախորժելի ժամուն՝ զոր ձեր ներկայութիւնը Մեզի ընծեոց: Յայտնի է որ ոչ մէկ յիշատակ կրնայ համեմատուիլ անոր՝ զոր դուք ձեր սրտին մէջ պիտի տանիք:

Բայց Մենք ամէն մէկիդ փոքրիկ վարդա-րան մը պիտի տանք, հրաւէր մը եւ գործիք մը աղօթքի մը որ պիտի չդադրի առ Աստուած վերանալու: Եւ հասարակաց Հայրը իր կողմէն բնաւ պիտի չդադրի աղօթելէ ձեզի համար, յոյժ սիրելի դաւակներ իմ սիրոյս»:

Ապա մէն մի որբուհի կը մօտենար Ս. Պապի դահլին եւ կը համբուրէր ոտքն ու ձեռքը եւ Ս. վարդարանի նուէրը կ'ընդունէր. ինչպէս նաեւ անոնց խնամակալ մայրապետները: Ունկնդրութիւնը տեւած էր երեք ժամ. երբ, յետ օրհնութեան, Ս. Քահանայապետը իր սենեակը կը վերադառնար որբուհիներու խանդավառ ծափերուն մէջ:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՅ ԺՈՂՈՎ

Մեծ պատերազմէն յետոյ Հայ Կաթո-ղիկէ կործանած թեմերու ցիրուցան բե-կորներու հօգը, Կ. Պոլսի Պատրիարքական Աթոռին ղեկարացած կացութիւնը, Թե-մերու վերակազմութիւն եւ Նուիրապե-

տութեան կազմակերպութիւնը եւ հոսակ
Կաթողիկոսական Աթոռին փոխադրութիւ-
նը (ի Պէյրուս) հարցեր էին որ լուծում
կը պահանջէին. առոնց մասին հայրական
հոգածութիւն ցոյց տալուն համար էր որ
Ն. Ս. Պիոս ԺԱ. հրաւէր կարգաց Հայ
Կաթողիկէ Նուիրապետութեան եպիսկո-
պոսներուն. եւ անոնք այդ կոչին վրայ
փութալով Հոռոմ եւ Ն. Ս. օրհնութեամբ
եւ քաջալերութեամբ կատարեցին բանա-
կցական ժողովներ (Մայիս - Յունիս 1928)
զլուի հանելով վերակազմութեան դործը,
որքան որ պարագաներն ու ժամանակը կը
ներէին:

ԵՐԱՆԱՅՈՒՄ ՏԵԱՌՆ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՍՅԻ

Ընդհանուր Հայ Մամուլէն եւ յատկա-
պէս «Բազմավէպ» (Նոյ. - Դեկտ. 1929)
էջերէն ծանօթ է այս մեծ դէպքը, որուն
յիշատակն իսկ բոլոր հայ սրտերուն մէջ
կ'արթնցնէ ամենախորին երախտագիտու-
թեան զգացումներ դէպի Ն. Ս. Պիոս ԺԱ.
որ, ինչպէս կ'ըսէ «Աւետիք». «Հայոց
գերագոյն պատիւը կ'ընէ, Կաթողիկէ
աշխարհը, հոգեւոր իշխանութիւնները,
գիւանադիտական շրջանակները ծունկի
բերելով նահատակ հայ տէրաւորի մը ոտ-
քին առջեւ»:

Իսկապէս պէտք էր ներկայ ըլլալ 1929ի
Յունիս 23ին Հոռոմ, Ս. Պետրոսի վեհա-
փառ տաճարին մէջ վայելելու համար երկ-
նային դմայլանք եւ հոգեկան խորագոյն
յուզում եւ արցունք ի տես փառաւորու-
թեան Կոմիտաս քահանային՝ զոր Ն. Ս.
Պիոս ԺԱ. երանեալներու կարգը դասած
էր, առարկայ տիեզերական եկեղեցւոյ
պաշտամունքին:

Առաւօտ Ս. Պետրոսի մէջ Քահանայա-
պետական վճիռն է որ կը կարգացուի ե-
րանացման. եւ անոր վրայ՝ լոյսերու երկ-
նային ողողում, երգերու դրախտային
ներգաշնակութիւն եւ գոհաբանական եր-
գի հզօր եւ յաղթական պայթիւն մը բեր-
բերաններէ. «Ձքե՛ղ Աստուած գովաբա-
նեմք». ծովացած տաճարը կը ծփայ.

վճիռ, երգ եւն կը վարդեն հեռաւոր ու ան-
ծայր ռահմաններ, ու խոնարհ հայ քահա-
նան պաշտամունք կը ստանայ տիեզերքէն:
Ո՛րքան հրճուանք եւ փառք Հայութեան:
Իրիկունը նոյն ինքն Ս. Քահանայապետն
է որ կը խոնարհի ծնրադիր Կոմիտասի
առջեւ եւ կ'աղօթէ ամբողջ աշխարհի, եւ
մանաւանդ Հայութեան համար:

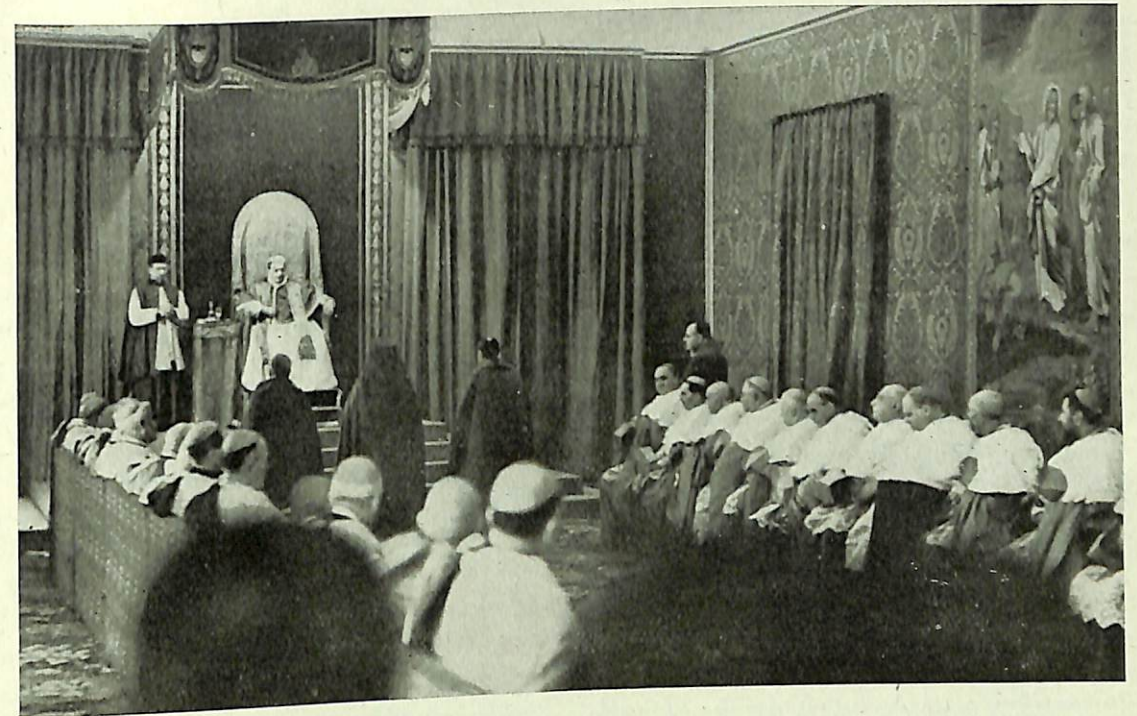
Այդ առթիւ Հայութիւնը, որ հոն գնա-
ցած է Ուխտաւոր Երանեալ Կոմիտաս վը-
կային հետ պատուելու նոյն ինքն Ս. Քա-
հանայապետը՝ իր քահանայութեան 50ա-
մեակին առիթով, պատիւն եւ ուրախու-
թիւնը կ'ունենայ անոր այցելելու:

Յունիսի 22ին Հոգ. Տէր Թէրզեան կա-
թողիկոս, Եպիսկոպոսներ, Հայ կղերի
ներկայացուցիչներ, Լեւոնեան վարժարա-
նի Աշակերտութիւնն, Մայրապետներ եւ
աշխարհիկներ Վատիկանի մէջ կը ներկա-
յանան Ն. Ս. եւ բախտը կ'ունենան իր
հայրական խօսքն ու քաջալերը լսելու, իր
Ս. Աջն համբուրելու եւ օրհնութիւնն ստա-
նալու:

Յունիս 24ին ալ Միսիթարեան Միաբա-
նութիւնն էր որ իր բոլոր վանական, դըպ-
րոցական, համալսարանական եւ արուես-
տաւորական բոլոր մասնաճիւղերով Ն. Ս.
Պիոս ԺԱ.ի ներկայացաւ: Յետ հայրա-
կան դորովալիր խօսքերու որոնցմով կը
քաջալերէր զամէնքը եւ մի առ մի կ'օրհ-
նէր Ս. Աջն համբուրել տալով, կը կանչէր
վարդապետներ ու աշակերտներ իր մօտ,
ու մտերմիկ խօսակցութեամբ կը զրադէր
անոնց հետ, իւրաքանչիւրին տալով իր
ձեռքով յիշատակ եւ յանձնելով որ ամէն-
քն ալ աղօթեն իրեն համար որպէս իրենց
Հօր, եւ ինք կը խոստանար աղօթել ամե-
նուն համար՝ որպէս իրեն սիրելի զաւակ-
ներուն:

ՀՐԿԻՋԵԱԼՆԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ

Պիոս ԺԱ.ի Հայոց հանդէպ ունեցած
յատուկ խնամքներուն մէջ անջինջ արձա-
նադրութիւն է այն հայրական առատա-
ձեւն նպաստը որով 1932ին օգնութեան կը

ԳԵՐԵՐՋ. ԳՐԻԳՈՐ ՊԵՏՐՈՍ ԺԵ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՂԱՃԱՆԵԱՆ ՊԱՒՈՒՄ ԿԸ ՍՏԱՆԱՅՆՆ. Ս. ՊԻՈՍ ԺԱ.Ի

փութար մեր տարաբախտ բեկորներուն,
որոնց վրայ անգամ մ'ալ յարձակած էր
սուրէն վերջ հուրը՝ մոխիր դարձնելով
Պէյրուսի հայ վրանաքաղաքը:
Վստահ ենք թէ մեր հայ եղբայրները
մոռցած չեն այդ սիրալիր վերաբերումը
եւ ըստ այնմ անմոռաց երախտագիտու-
թեամբ պիտի օրհնեն հանգուցեալին սուրբ
յիշատակը:

ՊԱՒՈՒՄԻ ՏՈՒՉՈՒԹԻՒՆ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ
ՆԻ ԱՂԱՃԱՆԵԱՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐՈՒՆ

Որքան որ արձանագրուած են ժամանա-
կին թերթիս մէջ Հայ Կաթողիկէ Եկեղեց-
ւոյ կեանքի այս պատմական դրուագները,
այս կեանքի պարտականութիւն է մեզի
սակայն քաղցր պարտականութիւն է մեզի
նորոգել զանոնք ողբ. Ս. Քահանայապետի
թարմ ու ինկարոյր գերեզմանին առջեւ,
զգալու համար վերստին անոնց մէջ Պիոս
ԺԱ.ի հայրական սէրն եւ յատուկ դուր-
գութանքը հանդէպ Հայ Եկեղեցւոյ:

Բաւ է ըսել որ Պաւլոսի տուհոյսեան

արարողութիւնը կը կատարէ ըստ սովո-
րութեան՝ Նախասարկաւագ վեհ. Ծիրա-
նաւորը: Պիոս ԺԱ. սակայն ուղեւով ցոյց
տալ իր յարգանքը ալեգարդ Արփիարեան
Կաթողիկոսի, եւ յանձին անոր՝ Հայ աղ-
գին, ինքն անձամբ կատարեց այդ տը-
ւութիւնը իր մատրան մէջ ի Վատիկան
1933ի Մարտի 20ին:

Դեռ չառ թարմ են եւ կրկնութեան
պէտք չունին սիրոյ եւ յարգանքի այն բա-
ցառիկ ցոյցերը զոր ըրաւ ողբ. Ս. Ք.ը
մեր Ամեն Հոգ. Տէր Աղաճանեան կաթո-
ղիկոսի, ամենամեծ շուքով եւ յաղթանա-
կի մը ճոխութեամբ, որուն համբաւը ծա-
ւալեցաւ բոլոր աշխարհ, ինչպէս արձա-
նագրեցինք արդէն (Բազմ. Դեկտ. 1937,
էջ 289-296): Սիրելի է մեզի միայն հոս
յիշել հայրական օրհնութիւնը զոր կու
տար նորընտիր Կաթողիկոսին եւ անով՝
ամբողջ Հայ ազգին. «Առաքելական օրհ-
նութիւնը սիրով կու տանք ոչ միայն Ձե-
զի, այլ եւ ամենուն՝ որոնց համար խըն-

դրեցիք: Ու Ձեր վրայ պարտականութիւն
կը դնենք ըսելու ամենուն, որ Քահանա-
յապետը կ'ողջունէ ու կ'ողջագուրէ Ձեր
անձին մէջ բոլոր Հայ Եպիսկոպոսները,
Կղերն ու հաւատացեալները, մէկ խօսքով
բոլոր Հայ ազգին սիրելի զաւակները՝ ուր
որ ալ գտնուին»:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՊԱՏՐԻԱՐԿԱՐԱՆ ՊԵՏՐՈՒԹԻ

Մնայուն կոթողներուն մէջ որ յաւեր-
ժական երախտագիտութիւն պիտի կրկնեն
ողբ. Պիոս ԺԱ. յիշատակին Հայոց կող-
մէն՝ շինութիւնն է Պէյրութի Հայ Կաթ.
Պատրիարքարանին, արդարեւ մեծածախս
չէնք եւ աբժանի բարերար մեծ Նուիրա-
տունին եւ մեր Նուիրապետութեան զլխուն:

Լուսահոգի Արքիեպիսկոպոս իր
ընտրութեան օրերուն որդիական համար-
ձակութեամբ յիշեցուցած էր Ն. Ս. Թէ
Պատրիարքարանի նոր շէնք մը խոստա-
ցած էր իր Նախորդին: Պիոս ԺԱ. վճռած
էր իրազործումը: Պէյրութ կու գայ Վա-
տիկանի պաշտօնեայ մը եւ 1932ի 24 Յու-
լիսին կը կատարուի շէնքին հիմնարկէքը.
ու նաւակատիքը՝ նոյն լուսահոգի կա-
թողիկոսի Քահանայութեան 50ամեայ յո-
բելեանին առթիւ՝ 29 Ապրիլ 1934 չբեղ
հանդէսներով, բաղմամբ պատարագ,
թափօրներ, զրական եւ երաժշտական
կացուրդ եւն. որոնց մասին ընդարձակ
զրեց «Աւետիք» (Ապրիլ - Մայիս 1934):

Հոս կը գետեղենք մաս մը հայերէն ար-
ձանագրութենէն՝ դրուած հայկական սի-
րուն ճարտարապետութեամբ կառուցուած
Պատրիարքարանի ներքին մէկ որմին վը-
րայ, իբրեւ երախտագիտութեան յաւեր-
ժական յուշ հանգուցեալ Ս. Ք. ին:

Պիոս ԺԱ. Ծ. Ք.

Հրամայեաց գառատաշնորհ ծախս

Շինութեան յարկացս

Պատրիարքարանի Կաթ. Հայոց

Յամի Տեառն 1929ի

Ի Ծ. ամեայ յոբելիմի Քահանայութեան
Աւետիս Պետրոս ԺԳ. Արքիեպիսկոպ
Կաթողիկոս Պատրիարք Տառն Կիլիկիոյ

Ձենք կրնար մի առ մի թուել դեռ շատ
մը գործեր՝ զորս ողբ. Հայրապետը կա-
տարեց Հայ Կաթ. հասարակութեան հա-
մար. հաստատութիւն մեր կրօնաւորական
Կարգերու Սահմանադրութեանց, հայրա-
կան յորդոր, եւ նպաստ. սիրալիք նամակ-
ներու գործովալիք խօսքեր՝ հրապարակա-
յին կամ առանձնական ունկնդրութեանց
ատեն մեծի ու փոքրի, հարուստի եւ
աղքատի:

Անկեղծօրէն հայասէր Ս. Պապին հա-
մար՝ որ խօսքը գործ գիտէր ընել մեղի
համար, արդարեւ շատ տկար են այս տո-
ղերը ներքող մը, սիրոյ եւ յարգանքի
պսակ մ'ըլլալու օրհնեալ ու լուսայեղ
չիրմին. ու մենք իր առաքելական համար-
ձակութեամբ զոհարեր անմոռանալի խօս-
քերուն մէջ - «Մեր արդէն ծերացած
կեանքն ընծայեցինք ժողովուրդներու խա-
ղաղութեան եւ բարօրութեան համար.
զայն վերստին կը նուիրենք որպէսզի խա-
ղաղութիւնն անխոց մնայ հոգիներու եւ
զիտակցութիւններու» - կը զգանք եւ կը
խոստովանինք թէ մեղի համար ալ սպա-
ռեցաւ այդ կեանքը, սիրելով ու կրելով,
միշտ հաւատքի լոյս եւ գթութեան գործ
սփռելով, իսկապէս Փոխանորդ Անոր՝ որ
իր անձը դրաւ իր Հօտին համար:

Համբուրելով իր շիրիմը, անմոռաց
երախտագիտութեամբ օրհնելով իր անունն
եւ յիշատակը, բոլոր Հայ որբեր ու որբու-
հիներ, մանաւանդ թէ ամբողջ Հայութիւ-
նը կ'աղօթեն հանգուցեալ Պիոս ԺԱ. Ս.
Քահանայապետին համար Հայ Եկեղեցւոյ
բերնով:

«Փառաւորեալդ փառօք, Երրորդութիւն
սուրբ, փառաց արժանի արա՛ գծնեալս ա-
ւագնաւն, երկնային քո ժառանգու-
թեանդ»:

ԽՄԲ.

ՊԻՈՍ ԺԳ

Աշխարհ ամբողջ զարմացաւ այն ան-
ակնկալօրէն արագ ընտրութեան առջեւ,
որով Հոռոմի Քահանայապետական Աթո-
սին վրայ կը բարձրանար նոր յաջորդը
Պետրոսի՝ Պիոս ԺԳ. որ Արքարքիւն եւ
Խաղաղութիւն նշանաբանով նոր դարա-
դուլի մը կու դար բանալու Քրիստոսի
թաղաւորութեան այս մարդկութեան մէջ:
Այս բացառիկ երեւոյթը արդարացնելու
եկաւ բոլորին յոյսերը եւ այն անխտիր
համակրութիւնները, զոր Նա իր մեծ
կեանքի նախօրեակին թողած էր ամենուր
լուսաւոր հեռքերով: Այս արագ ընտրու-
թիւնը արձագանգն էր ընդհանուրին, որ
թիւնը արձագանգն էր ընդհանուրին, որ
անոր մէջ ցարդ տեսաւ ժամանակի մարդը
եւ թէ նոյնը կը ներշնչէր նաեւ ապագա-
յին:

Պատմութեան մէջ այնքան հազուադէպ
էր սա, ինչպէս նաեւ միւսը, որ դահ բար-
ձրանար իր նախորդին ամենամտերիմ
զործակիցը, անոր գաղափարներուն ու
քաղաքականութեան տեղեակ, արտաքին
Ժես մինչեւ կասկած արթնցնելու ոմանց
մտքին մէջ - թէպէտ անհիմն - որպէս թէ
արտաքին աշխարհի ազդակներ ճշշում
դործած ըլլային ի նպաստ Ն. Ս. ըն-
տրութեան:

Պիոս ԺԳ. ծագումով հոռոմայեցի, նոյն-
պէս նաեւ արժանաւոր հոռոմայեցի եղաւ
իր իրաւագիտական ասպարէզով ու գոր-
ծունէութեամբ:

Նախկին անունով Եւդինէոս Բաշելլի,
ծնաւ Հոռոմի մէջ 1876 մարտ 2ին. ծնողքը
հոռոմայեցի ազնուական ընտանիք մըն էր.
հայրը՝ Փիլիպպոս Բաշելլի, մայրը՝ Վեր-
ճինիա Կրացիոյի. հայրը իր ժամանակին
երեւելի իրաւագէտ ու փաստաբան եղաւ,
նոյնքան եւ աւելի երեւելի եղաւ այդ ճիւղ-

դին մէջ որդին՝ Եւդինէոս: Եւդինէոս ե-
կեղեցական ասպարէզին կը նուիրուի.
1899 Ապրիլ 2ին քահանայ կը ձեռնադրուի
եւ կը ստանայ աստուածաբանականին եւ
իմաստասիրականին հետ եկեղեցական ու
քաղաքական իրաւագիտութեան զոյգ վը-
կայականները:

Անձնական ու մտաւոր բարեմասնու-
թիւնները, խօսքի ու գրչի անսայթաք
պատրաստութիւնը, իր անբասիր գործե-
լակերպը եւ այս բոլորին մէջ շրջանակ-
ուած իր համեստ ու խոհուն դիմադիւծը,
հմայք ու համակրութիւն շնչեցին իր շուր-
ջը եւ շուտով զինքը հրաւիրեցին գործու-
նէութեան բարձր ասպարէզներուն մէջ,
ուր միշտ կը սպասուին լրջամիտ ու գոր-
ծելու մէջ անթերի անձեր:

1901ին կոչուեցաւ գործելու եկեղեցա-
կան ժողովներուն մէջ. միաժամանակ Քա-
հանայապետական Կաճառին մէջ ուսուց-
չական դասեր կ'աւանդէր Եկեղեցական
Դիւանագիտութեան եւ կը պաշտօնավա-
րէր իբր քարտուղար: Իր թանկագին գոր-
ծունէութիւնը բերաւ եկեղեցական կանո-
նադրութեան վերջին հրատարակութեան
կազմութեան, Պետրոս Կասբարրի ծիրա-
նաւորին կողքին գործակցելով մեծ կշռա-
դատութեամբ:

Վերջին Համաշխարհային պատերազմի
օրերուն մէջ ենք, ուր կը տիրէր ընդհա-
նուր անվստահութիւն իրարու հանդէպ
եւ դիւանագիտական յարաբերութիւնները
խզուած ու ջղադրգին վիճակի մէջ, երբ
ժամանակին Ս. Քահանայապետը Բենե-
դիկտոս ԺԵ., 1917 Ապրիլ 20ին զինքը կը
նշանակէ Պաւլիքայի Մոնաքոյի մէջ Առա-
քելական Նուիրակ, ուր Եւդինէոս այս
գթուար գործին ու մթնոլորտին մէջ գոր-
ծեց այնպիսի փափկութեամբ եւ այնքան